

K OTÁZCE FAŠISACE ZÁKONODÁŘSTVÍ A PRÁVNÍHO ŘÁDU BURŽOASNÍ REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKÉ

Kandidát právních věd Michal Lakatoš

V buržoasní republice v Československu, již na počátku její existence, začal proces fašisace, který se vlekl po celou dobu jejího trvání a vyvrcholil v »druhé republice«, po mnichovských událostech. V průběhu tohoto procesu se buržoasní republika postupně měnila v otevřenou fašistickou diktaturu.

Počátkem dvacátého století finanční kapitál nabývá ve vyspělých kapitalistických zemích rozhodujícího ekonomického postavení. Ekonomický vývoj má své důsledky ve vzájemném poměru tříd, v třídním boji. Koncentrace a centralisace kapitálu nesou s sebou proletarisaci. Dělnická třída a ostatní pracující masy stávají se hrozbou panství finančního kapitálu. Hospodářská krise prohlubuje všeobecnou krizi kapitalismu. Rozpory mezi imperialistickými zeměmi a mocenské přesuny mezi jednotlivými vrstvami buržoasie téhož národa vedou k zauzlování rozporu kapitalismu v období imperialismu. *Parlamentní režim* se stává nedostatečným nástrojem potlačování pracujících v rukou finanční oligarchie. Jediné východisko pro finanční kapitál je fašisace uvnitř země, nastolení fašistického státu a imperialismu i agrese navenek.

Fašistický stát se vyznačuje hlavně těmito rysy, odlišnými od *buržoasní demokracie*:

1. slouží zájmům malé skupiny monopolistů (finanční oligarchii, agrárním magnátům, junkerům, velkostatkářům);
2. likviduje buržoasně demokratické svobody a práva, rozpouští a brutálně potlačuje všechny politické strany a jiné veřejné organizace, kromě fašistických;
3. nastoluje režim zvůle a bezpráví fašistické byrokracie na místo režimu zákonnosti;
4. odstraňuje buržoasně demokratické instituce, založené na principech buržoasně demokratických (na př. volební právo, výsady parlamentu jako nositele nejvyšší moci ve státě atd.);
5. zavádí fašistické instituce v čele »s vůdci«, kteří uskutečňují bez jakékoli kontroly moc ve státě;

6. aparát veřejné správy je centralisován v rukou úředníků, řízených z ústředí.¹

Nastolení fašistického státu se děje v *rozmanitých formách*. »V jedněch z nich (rozuměj státech — pozn. autora), převážně tam, kde fašismus nemá širokou masovou základnu, a kde boj jednotlivých skupin v táboře fašistické buržoasie samé je dosti silný, neodhodlal se fašismus ihned likvidovat parlament a ponechává jiným buržoasním stranám a rovněž sociální demokracii jistou legalitu. V jiných zemích, kde vládnoucí buržoasie se obává blízkého výbuchu revoluce, zavádí fašismus svůj neomezený politický monopol buď ihned, nebo stále více stupňuje teror a zúčtování se všemi konkurujícími stranami a skupinami.«²

Před nastolením fašistické diktatury procházejí buržoasní vlády obvykle *přípravnými etapami*, jež urovnávají cestu k nastolení fašistické diktatury.

V přípravných etapách příchodu fašismu k moci významnou úlohu hraje *fašisace zákonodárství*,³ *rozklad buržoasní zákonnosti a právního řádu*. Finanční kapitál zavrhuje buržoasně demokratickou legalitu a uskutečňuje svou diktaturu metodou teroru a zvůle.

V období *nástupu buržoasní třídy* proti třídě feudálů vznikají jako výraz zájmu buržoasie, jako výraz rozporů mezi feudály a buržoasií právní názory, jež tvoří součást rodící se buržoasní nadstavby. Součástí těchto názorů byl také požadavek buržoasní legality.

Požadavek legality v pojetí buržoasních theoretiků v období nástupu buržoasie k moci, v jejich pojetí zákona jako »obecné vůle«,⁴ směřoval proti feudálně absolutistickému režimu libovůle, proti libovolným zásahům administrativy do sféry soukromého vlastnictví.

V této době byly buržoasní zákony jako celek »posvátnými«, neboť sloužily k ochraně měšťáků samých, jejich hospodářských a politických zájmů.

I když některý zákon škodil určité části buržoasie, i když určitá část buržoasie bojovala za jeho zrušení, komplex zákonů, buržoasní zákonodárství jako celek sloužilo buržoasii. Proto také, ačkoli kapitalisté porušují zákony v konkrétních případech tam, kde je výhodné nerespektovat zákony, vcelku se ke svým zákonům v tomto období odvolávají a používají jich.

V době, kdy se buržoasie postavila proti feudálům, kdy bojovala za to, aby byla odstraněna překážka působení zákona závazného souladu mezi stupněm rozvoje výrobních sil a charakterem výrobních poměrů, její právní zákony a zákonnost plnily především tento úkol.

Legalita — ať byla zdůvodňována buržoasními theoretiky jakkoli, pro-

¹ Srov. *Theorie státu a práva*. Orbis, 1951, str. 220.

² G. D í m í t r o v, Výbor ze spisů. Svoboda, 1951, str. 52.

³ Pojem zákonodárství používám jednak ve smyslu vydávání normativních aktů, jednak tím rozumím výsledek normotvorné činnosti, normativní akty.

⁴ Jean Jacques R o u s s e a u napsal: »Zákony jsou vlastně jen podmínkami občanského sdružení. Lid podřízený zákonům má být jejich původcem; jen těm, kdož se sdružují, přísluší, aby upravovali podmínky společnosti«. (O společenské smlouvě, Praha, 1949, str. 49.)

klešťovala cestu rozvoji nových výrobních poměrů a jejich prostřednictvím rozvoji výrobních sil v zájmu buržoasie jako vládnoucí třídy. Po *vítězství buržoasie*, poté, co buržoasie třeba i po kompromisu s určitou částí feudálů upevnila svou moc, zákonnost slouží hlavně jako metoda *potlačování proletariátu*, třídy, jež je produktem kapitalismu a jež se stala i jeho hrozbou.

V období *imperialismu*, kdy buržoasie se definitivně stává překážkou rozvoje výrobních sil, kdy prokletění cesty působení zákona závazného souladu mezi stupněm rozvoje výrobních sil a výrobními poměry předpokládá zbavení buržoasie politické moci a výrobních prostředků — revoluční bitvy ničí veškerou buržoasní zákonnost.

Tváří v tvář nebezpečí proletářské revoluce finanční oligarchie odhazuje metodu buržoasní zákonnosti jako jedné z metod uskutečňování své diktatury a nahrazuje ji metodou *otevřeného teroru*.

Metoda zákonnosti a metoda otevřeného teroru jsou pouze různé formy uskutečňování diktatury buržoasie. Liší se od sebe nejen tím, že metoda zákonnosti předpokládá existenci vydávání i zachovávání zákonů a metoda teroru nikoli. Takové objasnění je neúplné a nepřesné.

Metoda otevřeného teroru záleží v tom, že buržoasní státní orgány provádějí svou činnost *svévolně*, nerespektují principy buržoasní zákonnosti při vydávání normativních aktů (na př. zákony vydávají i orgány státní správy) vydávají se *drakonické »zákony«* porušující platnou ústavu atd., a při jejich aplikaci porušují se procesní předpisy, ústavní nebo zákonné předpisy o občanských právech a svobodách, používá se soustavně »mimořádných«, t. j. nezákonných, protiústavních opatření.

Nerozlučné spojení *otevřeného teroru*, bezpráví a zvlé i vydávání a aplikace normativních aktů svévolným způsobem orgány státního aparátu se projevuje odhazováním všeho práva, které nevyhovuje buržoasii, a vydáváním normativních aktů, vyznačujících se drakonickými sankcemi (jež zpravidla odporují i buržoasním ústavám). Nezřídka byrokratické orgány kapitalistického státu jsou vybavovány plnými mocemi a vydávají normativní akty nejvyšší právní síly.

Zvlášť významnou úlohu zde mají *výjimečné zákony*, které vylučují platnost obecných norem pro určitý okruh osob nebo určitý okruh vztahů. Jsou to zejména zákony o zřízení mimořádných soudů, o rozšíření pravomoci administrativy atd.

Zachování těchto »zákonů« a jiných »normativních aktů« má prodloužit existenci odumírajícího kapitalistického řádu. Boj proti vydávání takových normativních aktů je bojem proti fašismu, proti fašisaci buržoasních států.

Fašisace kapitalistických států je vždy nerozlučně spjata s vydáváním zákonů a jiných normativních aktů, které jí proklešťují cestu, s fašisací zákonodárství a právního řádu, jež probíhá již v přípravných etapách, před nastolením fašismu.

Přípravné etapy k nastolení fašismu v buržoasní republice v Československu probíhaly takto:

1. první etapa od roku 1920 do roku 1929 (období dočasné stabilisace kapitalismu);
2. druhá etapa — období od roku 1929 do roku 1934 (období krise);
3. třetí etapa od roku 1934 do vzniku »druhé republiky« (deprese zvláštního druhu).

V této stati se pokusíme o prozkoumání procesu fašisace buržoasního zákonodárství a právního řádu ve všech uvedených etapách.

*

Ad 1. Po vzniku buržoasní republiky české a slovenské buržoasii se podařilo *dočasně stabilisovat* ekonomickou základnu buržoasního státu. Proces poválečné obnovy se projevil několika směry: index výroby buržoasní republiky dosáhl předválečné úrovně; s ním postupovala racionalisace průmyslové výroby a růst koncentrace a centralisace kapitálu. Monopoly hrály stále více rozhodující úlohu, diktovaly ceny a rozdělovaly mezi sebou trhy. Ke koncentraci docházelo zvláště u bank, v průmyslu železářském, strojírenském, textilním, kaolinovém, petrolejářském atd. Kartelisace pokračovala a v roce 1929 byla prakticky všechna průmyslová odvětví dalekosáhle monopolisticky organisována buď v kartelech, syndikátech nebo trustech.⁵

Paralelně s tímto procesem postupovalo pronikání kapitalismu do zemědělství a srůstání bank s agrárním kapitálem.

Všechny tyto skutečnosti vedly k určité stabilisaci kapitalismu, kterou buržoasie prováděla na účet pracujícího lidu za stálého snižování jeho životní úrovně. Vysoká cla na všechny druhy potravin, zvýšená daň na cukr, lih atd., zvýšení železničních tarifů, zvýšení nájemného, výdajů na armádu, zvýšení platů kněžím a vysoké byrokracii, to vše se projevilo v dalekosáhlém zhoršení podmínek pracujících.

Naproti tomu velké monopolistické podniky upevňovaly své posice. I když jsou k dispozici jenom oficiální finanční zprávy, které, jak známo, zakrývají skutečné zisky, přece z nich lze získat určitý obraz. Tak na př. Škodovy závody měly v roce 1921 zisk 24,7 milionu Kč, v roce 1923, v době největší nezaměstnanosti a bídy, v období kapitalistické stabilisace již 40,2 milionu Kč, v roce 1928 vykazovaly zisky 54 milionů Kč. Báňská a hutní akciová společnost zvýšila zisk ze 24,2 milionu na 44,1 milionu Kč v roce 1928. Pražská železářská ve stejné době z 4,4 milionu na 8,1 milionu Kč.

Důsledkem koncentrace a centralisace kapitálu byl vzrůst vlivu finančního kapitálu.

Pokles životní úrovně pracujících vedl k zmenšení odbytu. Politicky zna-

⁵ Za bolševickou orientací KSC, SNPL, 1954, str. 250.

menal zostření třídních rozporů. Relativní stabilisace kapitalismu prohloubila všeobecnou krizi kapitalismu.⁶ Všeobecná třídní diferenciacie v období stabilisace kapitalismu se projevovala několika směry. Část maloměšťáctva proletarisovala a těsněji se přimkla k dělnické třídě, část se stala pomocníkem nacionálního fašismu nebo zůstala nadále v maloburžoasních stranách.

Všeobecná diferenciacie na venkově se projevila v růstu kulactva a v proletarisaci malého a středního rolnictva.⁷ Výrobní základna (půda) drobného

1925	.	.	.	.	.	.	71.482	1928	.	.	.	.	.	.	104.544
1926	.	.	.	.	.	.	82.768	1929	.	.	.	.	.	.	122.146
1927	.	.	.	.	.	.	99.111								

(Za bolševickou orientací KSČ, SNPL, 1954, str. 274.)

a středního rolnictva se zužovala, proletarisovaní drobní rolníci byli vtlačováni do námezdního poměru. Kulackým živlům, soustředěným v agrární straně, se podařilo vtáhnout část středních a proletarisovaných rolnických vrstev do područí finančního kapitálu. Agrární strana demagogicky využívala nespokojenosti drobných a středních rolníků, soustavně propagovala fašistickou ideologii a představovala již v tomto období vážné fašistické nebezpečí.

Na základě racionalisace, korupčních metod různého druhu atd., pokračoval proces vytváření vrstvy dělnické aristokracie, kterou buržoasie používala proti třídně uvědomělému proletariátu.

Důsledky politiky stabilisace v třídní sféře vedly k zostření třídního boje, k prohloubení rozporu mezi proletariátem a buržoasií. Vliv politiky stabilisace na státní zřízení se projevil v tom, že se politická základna hlavních reprezentantů »stabilizační« politiky, zejména českých stran sociálně patriotických, natolik zúžila, že otázka formy státu se stala pro buržoasii Československa akutním problémem dne. »... česká buržoasie vážně uvažovala o možnosti fašistické, resp. primoderiverovské nebo pašičovské diktatury«.⁸

K těmto skutečnostem přistupovaly *komplikované poměry národnostní*. Vytvořením československého státu české buržoasii se podařilo jen zčásti vytlačit buržoasii německou a maďarskou z jejích hospodářských posic na území Československa. Německá buržoasie uhájila své posice hlavně v důlním, textilním průmyslu a pod. Nutnost spolupráce mezi německou a českou buržoasií se projevila záhy a skutečně k ní také došlo.

Na Slovensku v této době, v průběhu boje s maďarskou buržoasií, se vytvořila slabá vrstva slovenské velkoburžoasie, která srostla se slovenským

⁶ Kl. Gottwald, Spisy I, str. 19.

⁷ O zbídačování malého rolnictva a třídní diferenciaci dává určitý obraz vývoj exekucí na nemovitostech, povolených soudy. Většina těchto exekucí se týkala zemědělských podniků. Od roku 1925 do roku 1929 byl tento vývoj:

⁸ Kl. Gottwald, Spisy I, str. 24.

finančním kapitálem. Mimo to špičky slovenské maloburžoasie byly ochotny spolupracovat s českou buržoasií, čímž paralisovaly a pomohly zlomit odpor ekonomicky zaostalejší části slovenského maloměšťáctva, které se v období stabilisace rychle radikalisovalo a vedlo k vzrůstu t. zv. *ľudové strany*.

Stabilisace kapitalismu byla tedy zajištěna a umožněna v Československu takovými prostředky, které zúžily a podlomily základy měšťácké demokracie, formy moci české buržoasie. Účast buržoasie ve vládě diskreditovala reformistické strany, které utrpěly (zejména sociální demokracie) ve volbách 1925 těžké ztráty.

V zostřujícím se třídním zápase hrál *sociáldemokratismus* úlohu přímé agentury finančního kapitálu v řadách proletariátu.

Kl. Gottwald na V. sjezdu KSČ o úloze sociáldemokratismu v československém dělnickém hnutí řekl: »Reformismus hraje ovšem i v Československu úlohu agenta buržoasie. Sociální kořen jeho zesílení vězí v relativní stabilisaci kapitalismu v té okolnosti, že buržoasie užila části přebytků, kterých dosahuje zvýšeným vykořisťováním spodních vrstev dělnictva, k sociální korupci tenké vrstvy dělnické aristokracie, která tvoří kádry sociální demokracie.«⁹

Reformismus v celkovém procesu třídní diferenciacie a přeskupování třídních sil měl tuto úlohu: rozbíjet jednotu proletariátu v denním boji dělnictva, v odborových organizacích brzdit politické a hospodářské boje dělníků, rozbíjet stávky, odstraňovat revoluční živly a způsobovat ideologický rozklad v řadách dělnictva. Ve vládě a v parlamentu reformisté schvalovali opatření a zákony proti pracujícímu lidu. Aby odvedli pozornost dělnické třídy od boje proti vykořisťovatelskému státu, hlásali názor, že Československo není imperialistickým státem, ale naopak, že je předmětem vykořisťování imperialistických států. Přípravovali fašisaci státního aparátu a podíleli se na jejím provádění.

Mimo to buržoasie zajišťovala své panství (už v tomto období) cílevědomým vytvářením fašistických skupin. Finanční kapitál tvořil si rezervu v nacionálfašistickém hnutí, zejména v hnutí Gajdy a Stříbrného. Nacionální fašistické hnutí mělo za úkol podchycovat nejen vrstvy maloměšťácké, kulacké elementy, ale též vrstvy dělnické, zklamané politikou reformistických stran.

Polarisace třídních sil tvořila politické a sociální předpoklady pro velké boje mezi proletariátem a buržoasií. Zostřování třídních protikladů mělo svůj odraz též ve státním aparátu. Aby buržoasie ubránila všeobecné podmínky vykořisťování, musela mít pevnou mocenskou státní organizaci.

Pokud jde o fašisaci zákonodárství a právního řádu, projevila se jeho postupná fašisace několikerými směry.

»Zákonodárnou moc« vykonávalo pro celé území buržoasní republiky Ná-

⁹ Kl. Gottwald, Spisy I, str. 203.

roční shromáždění, skládající se ze dvou sněmoven: sněmovny poslanecké a senátu (viz § 6, II. hlava úst. list. z r. 1920).

Rozdíl mezi oběma sněmovnami (pokud jde o pravomoc ve vydávání zákonů) se projevoval pouze v nepatrné preponderaci poslanecké sněmovny. Usnesení poslanecké sněmovny stávalo se zákonem přes odchýlné usnesení senátu, když se poslanecká sněmovna usnesla nadpoloviční většinou svých členů na tom, že setrvává na svém původním usnesení (§ 44, úst. list.). Zamítl-li však senát třípětinovou většinou svých členů osnovu zákona přijatou v poslanecké sněmovně, stávala se osnova zákonem pouze tehdy, setrvala-li poslanecká sněmovna na svém opětném usnesení třípětinovou většinou svých členů.

Zákony byly projednávány nejprve v jedné, pak v druhé sněmovně. Návrhy zákonů, usnesené v senátu, schvalovaly se v poslanecké sněmovně. Zamítl-li je poslanecká sněmovna po druhé nadpoloviční většinou všech svých členů, nestaly se zákonem.

Návrhy zákonů mohly vycházet buď od vlády nebo od kterékoli sněmovny, s výjimkou zákona rozpočtového a branného, který musel být projednán nejprve v poslanecké sněmovně.

Zákonnost v zákonodárném úseku zajišťoval t. zv. ústavní soud. Instituce ústavního soudu, která zůstala po celé trvání buržoasní republiky prakticky mrtvou, měla bdít nad tím, aby obyčejné zákony nebyly v rozporu se zákonem ústavním.

Účast presidenta buržoasní republiky na tvorbě zákonů měla prakticky pouze připomínkový charakter. President republiky měl právo vrátit zákon usnesený v Národním shromáždění do jednoho měsíce, počítajíc od dne, kdy usnesení Národního shromáždění bylo dodáno vládě. Odmítnutí však nemělo účinek veta, jestliže obě sněmovny setrvaly nadpoloviční většinou svých členů na usneseném zákoně, nebo setrvala-li na usneseném zákoně poslanecká sněmovna třípětinovou většinou (§ 48 úst. list.).

K platnosti zákona bylo třeba, aby byl vyhlášen, a to do 8 dnů takovým způsobem, v němž by zřetelně bylo označeno, že jde o zákon.

Vládě buržoasní republiky náležela pravomoc vydávat nařízení k provedení určitého zákona a v jeho mezích (§ 55 úst. list.). Každé nařízení podepisoval předseda vlády nebo jeho náměstek a ministři, pověření jeho provedením, nejméně však polovina ministrů (§ 89 úst. list.).

Zákonodárná činnost bývalých zemských sněmů zanikla. O normotvorbě sekundární ústava měla jenom několik ustanovení, o terciální normotvorbě neměla ustanovení vůbec.

Vcelku lze říci, že normotvorba buržoasní republiky podle ústavní listiny byla organisována na buržoasně demokratických principech. Avšak skutečnost byla zcela jiná. Abychom tuto skutečnost mohli ukázat v celé šíři, je třeba zkoumat činnost buržoasního parlamentu, orgánu, kterému náleželo tvoření zákonů.

Na buržoasně demokratickém parlamentu je možno vidět dvě stránky, které vzájemně těsně souvisí.

S jedné strany parlament buržoasní byl orgánem buržoasní republiky, orgánem buržoasního státu.

S druhé strany buržoasní parlament byl zastupitelským orgánem, voleným občany, majícími hlasovací právo.

Abychom pochopili, jakou úlohu při fašisaci zákonodárství sehrál buržoasní parlament, je třeba zkoumat poměr těchto dvou stránek.

Výše jsme uvedli, že v Československu bylo silné dělnické hnutí, které mělo možnost, vzhledem k buržoasně demokratickým volebním řádům, silně uplatňovat v buržoasním parlamentě svůj vliv. Buržoasie znala tento vliv a snažila se jej omezit, ignorovat parlament, změnit jeho podstatu a tudíž změnit i zákonodárnou kompetenci parlamentu.

Čím více dělnické hnutí sílilo, tím více zesilovala buržoasie své tendence vyřadit parlament ze zákonodárné činnosti.

Snahy buržoasie o ignorování parlamentu narážely na silný odpor. Odbourání práv občanů, dělnické třídy a ostatních pracujících, týkající se jejich zastoupení v parlamentu znamená zpravidla vážnou porážku dělnické třídy a prakticky lze toho dosáhnout jenom zlomením dělnického hnutí. Buržoasie v Československu neměla síly zlomit již v začátcích trvání buržoasní republiky dělnické hnutí. Chtěla-li fašisovat zákonodárství a právní řád, musela se pokusit jít cestou postupného odbourávání občanských práv a svobod, cestou postupné fašisace zákonodárství, která teprve ve svých důsledcích, při příznivém poměru sil v prospěch reakce, mohla jí přinést výsledky. Pro takovou cestu se skutečně buržoasie rozhodla hned na počátku trvání buržoasní republiky.

Hlavní zájem, pokud jde o vydávání normativních aktů, buržoasie měla v tomto období na zostření trestních sankcí na politické delikty. Již v roce 1919 byly zahájeny práce na změnách v trestním zákonodárství, které měly vést k omezování občanských práv a svobod a k rozšiřování pravomoci soudů a policie až k hranicím libovůle. V prvních letech trvání buržoasní republiky, v důsledku tlaku revolučních mas, byly sice legislativně utvrzeny některé buržoasně demokratické vymoženosti existující ve všech buržoasně demokratických státech (na př. možnosti podmíněčného odsouzení a propouštění, zvláštní trestní soudnictví nad mládeží), avšak ruku v ruce s nimi rozvíjela se v duchu fašisačních tendencí i legislativní činnost.

V roce 1921 byl vydán *zákon proti útisku* a na ochranu svobody ve shromážděních (č. 309/1921 Sb. z. a n.). Vydání zákona bylo doprovázeno demagogickou kampaní reformistických a buržoasních stran o rudém teroru. Po první světové válce zavládlo bezohledné kořistnictví t. zv. keřasů, majitelů domů atd. Akce pracujících proti těmto zjevům bezohledného kořistnictví byla nazývána rudým terorem. Zákon (zejména § 4 a 5) měl poskytnout ochranu zejména žlutáckým odborům a jejich příslušníkům, kteří vystu-

povali jako stávkokazi, a reformistickým stranám při provádění jejich shromáždění.

Již v počátcích trvání buržoasní republiky byl podniknut pokus o zbavení *vojáků volebního práva*, avšak vůdcové buržoasie se neopovážili v této době předložit svůj návrh veřejnosti.

V prvních letech po vzniku buržoasní republiky byla buržoasie nucena maskovat svou snahu, potlačit revoluční dělnické hnutí. Jakmile v roce 1920 byla vlna revolučního hnutí rozražena a krvavě potlačena, začala vystupovat otevřeněji. Tímto otevřeným projevem fašisace, pokud jde o vydávání normativních aktů, byl *zákon na ochranu republiky* č. 50/1923 Sb. z. a n.

V kapitalistických státech, kde proces fašisace proběhl rychle, koncentrovaně, byly zpravidla takové zákony vydávány teprve po vítězství fašismu. (Na př. zákon ze dne 29. listopadu 1926 »O ochraně státu v Itálii«, zákon ze dne 25. února 1933 v Německu »O ochraně národa a státu«.) Vydání zákona na ochranu republiky v roce 1923 v Československu neslo ovšem všechny stopy procesu postupné fašisace a nikoli vítězného fašismu, což se projevilo v celé řadě ustanovení tohoto zákona.

Bezprostřední záminkou k vydání zákona na ochranu republiky byl atentát na ministra financí Rašína. Za týden po atentátu byl parlamentu předložen návrh zákona, který jej také urychleně schválil. Ve skutečnosti šlo o snahu buržoasie posílit její protilidový potlačovatelský státní aparát a o přechod od více méně buržoasně demokratických metod k teroristickým metodám uskutečňování diktatury buržoasie.¹⁰

Důvodová zpráva k zákonu na ochranu republiky uvádí, že vládní návrh není zákonem výjimečným, nýbrž určeným »pro trvalou potřebu«¹¹ a zdůrazňuje, že osnova »není namířena jako zákony jiných států, jmenovitě Uher, Jugoslaviie, Polska a zvláště Ruska proti určitým třídám«¹² a bude sloužit k »ochraně demokracie«.¹³ Realisace tohoto zákona v pozdějších letech, ukázala, že na základě tohoto zákona bylo potlačováno téměř výhradně dělnické hnutí,¹⁴ což odhaluje licoměrnost a lživost důvodové zprávy.

Přes mohutný odpor pracujících byl tento zákon přijat buržoasním parlamentem. Pro přijetí zákona na ochranu republiky hlasovali koaliční po-

¹⁰ B. Rattinger o tom píše: »Myšlenka vydat nový zákon proti dělnickému hnutí a na záchranu buržoasního panství nevznikla v Československé republice. Vzor nového zákona byl dovezen z Německa, kde se buržoasie v témže roce, za podpory západních imperialistů, krutě vypořádala s dělnickým hnutím a Hitler se po prvé pokusil o uchopení moci. Německý zákon byl výplodem ovzduší, v němž německé bílé gardy a fašistické bandy vraždily nejen komunisty, ale také buržoasní politiky, kteří se jím zdáli málo výbojní a reakční, jako na př. Rathenau. Podle německého vzoru byl vypracován československý zákon, pronikavě zvyšující všechny trestní sazby na politické trestné činy a ohrožující mnoholetým žalářem účastníky každého hnutí, bojujícího proti buržoasní vládě«. (Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky, Rudé právo, 1954, str. 100—101.)

¹¹ I. PS 1923, č. 3966, str. 22.

¹² I. PS 1923, č. 3966, str. 22.

¹³ I. PS 1923, č. 3966, str. 22.

¹⁴ L. Bianchi, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku*, Bratislava, 1955, str. 22 a násl.

slanci za nadšeného souhlasu sociálně demokratických poslanců a všech reformistických stran buržoasní republiky vůbec. Německá a slovenská nacionalistická oposice v parlamentních řečech sice vyslovila nesouhlas s návrhem zákona, či spíše obavu, aby zákon ve svých důsledcích nebyl namířen aspoň některými ustanoveními proti ní. Před hlasováním však opustila parlament a tím umožnila přijetí tohoto zákona.

Jedině komunistická strana (oslabená o šest vyloučených poslanců) a část poslanců vyloučených pro svůj opoziční postoj z národně socialistické strany hlasovali proti přijetí zákona.

Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n. v první hlavě, pod rouškou boje proti »úkladům o republiku«, »přípravám k úkladům«, obsahoval přímo teroristická opatření proti proletariátu. Formulace zákonných dispozic byly tak široké, že umožňovaly buržoasii zlikvidovat každé hnutí, namířené proti její politické moci. V druhé hlavě, pod titulem »poškozování republiky« a »útoky na ústavní činitele«, poskytoval zákon zvláštní ochranu buržoasním představitelům státního aparátu. Třetí hlava byla namířena především proti »rušení obecného míru«, »sdružování státu nepřátelskému«, »hrubé neslušnosti«, »šíření nepravdivých zpráv« atd. Organismy, řádně ustanovené na podkladě organizačního zákona, mohly být rozpouštěné podle zákona č. 50/1923 Sb. z. a n. jako tajné, jestliže se jim »dokázalo«, že předstírají jiný cíl. Do tří měsíců byli trestáni komunističtí redaktoři za šíření zpráv, »jež míti za pravdivé neměli dostatečného důvodu«.

Reakčnost zákona na ochranu republiky se projevovala zejména v tom:

1. zákon odstranil poroty pro všechny politické trestné činy;
2. zvýšil trestní sazby a zpřísnil zásady vyměřování trestu;
3. zavedl celou řadu nových skutkových podstat (na př. § 4 a 10), jejichž formulace byly velmi široké, pružné a právem označované za kaučukové.¹⁵

Odstranění porot zákonem na ochranu republiky znamenalo přeměnu politických soudů v byrokratické nástroje stejného druhu jako byla policie a byrokracie. V buržoasně demokratickém soudnictví měl proletariát aspoň formálně zaručené právo obhajoby na veřejném projednávání před porotou, i když i zde vystupuje soud jako nástroj vládnoucí třídy. Zákon na ochranu republiky tyto buržoasně demokratické instituce odbourával.

Skutkové podstaty politických trestných činů v zákoně na ochranu republiky byly vymezeny tak široce a tak pružně, že na základě těchto ustanovení bylo možno zasahovat do nejrůznějších občanských práv. Počet odsouzených na základě zákona na ochranu republiky stále rostl. V roce 1924 bylo odsouzeno podle tohoto zákona 691 osob, v roce 1935 2623 osob.¹⁶

¹⁵ L. Bianchi, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku*, Bratislava, 1955, str. 29.

¹⁶ L. Bianchi, *Súdna perzekúcia robotníckeho hnutia na Slovensku*, Bratislava, 1955, str. 22.

Významnou roli při postupné fašisaci zákonodárství buržoasní republiky sehrály *zákony o reorganisaci státní správy* buržoasní republiky. V roce 1920 vymohlo si široké lidové hnutí určité ústupky na buržoasii. V zákonodárství projevily se určité ústupky, mimo jiné v *zákoně č. 126/1920 Sb. z. a n. o zřízení žup*, který však vstoupil v účinnost teprve v roce 1923 v omezené míře a jeho platnost skončila v roce 1927. Tehdy, v revoluční situaci, kdy revoluční vlna pracujících v čele s dělnickou třídou nebyla ještě rozražena, sloužila některá ustanovení demokratického charakteru, obsažená v zákoně, reformistům a buržoasii k uklidňování opozičních nálad u širokých mas pracujícího lidu. Důvodová zpráva k návrhu tohoto zákona tvrdila, »že náš stát přijetím a realizací tohoto zákona stane se nejdemokratičtějším státem«¹⁷ (rozuměj buržoasní republika).

Zákon o zřízení žup sliboval provést dekoncentraci státní správy bez ohledu na t. zv. zemské hranice a s přihlédnutím k hospodářským potřebám. Župy měly být rozděleny na okresy jako nejmenší jednotky státní správy. Zákon zaváděl novou instituci t. zv. *župní svazy*. Tato instituce byla výsledkem kompromisu mezi zastánci reorganisace státní správy a nejreakčnější frakcí finančního kapitálu a vysoké církevní hierarchie. Jaké úkoly měla plnit instituce župních svazů, nebylo z ustanovení zákona jasné.¹⁸

Župní zastupitelstva a okresní výbory měly být volenými orgány. V župách č. 15 až 20 (na Slovensku) vláda byla oprávněná jmenovat na určité volební období další členy župních zastupitelstev, jejichž počet nesměl však převyšovat 1/3 volených členů. Tato protidemokratická výhrada měla zaniknout v roce 1940 (§ 12).

Působnost župního zastupitelstva (§ 20) se vztahovala a) na některé otázky hospodářské politiky, b) na normotvorbu atd. Zákon výslovně zakazoval župnímu zastupitelstvu projednávat věci »politické povahy« (§ 30 cit. zák.).

Ve věcech hospodářských bylo župní zastupitelstvo povoláno pečovat »o správní a hospodářské záležitosti župy a jejího obyvatelstva a může k tomu konci podávat z vlastního uznání úřadům a zákonodárným sborům návrhy a vznášet v mezích jednacího řádu dotazy a stížnosti« (§ 30 cit. zák.).

Župy byly povinny pečovat především o humanitní, zdravotní, sociální, hospodářské, dopravní a kulturní zájmy župy a jejího obyvatelstva. Kromě schvalování župního rozpočtu, těžiště župního zastupitelstva záleželo jen v nevýznamných věcech hospodářských a kulturních. Pokud jde o působnost normotvornou, župní zastupitelstvo mohlo pro svůj obvod vydávat nařízení k zákonům na základě výslovného zmocnění vlády, určovat statuty institucí, které náležely do jeho kompetence a vydávat podrobné předpisy o správě jmění obcí (§ 56).

¹⁷ Těsnopísecká zpráva ze 175. schůze RNS ze dne 27. 2. 1920, str. 3679.

¹⁸ Srov. § 63 cit. zákona.

Pravomoc župního zastupitelstva a okresních výborů byla ve skutečnosti značně omezená, neboť župan a okresní náčelník byli v každém případě nadřizeni zastupitelským sborům: a) svolávali jejich schůze, určovali jejich program a předsedali těmto schůzím, b) župní zastupitelstvo nemělo pravomoc zbavit župana, okresní výbor náčelníka funkcí, jestliže prováděli politiku, která byla v rozporu s většinou členů zastupitelských sborů. V podstatě účast zastupitelských orgánů na státní správě buržoasní republiky podle zákona č. 126/1920 Sb. z. a n. nepřevyšovala stupeň účasti bývalé rakouské samosprávy. Avšak ani tento stupeň účasti lidu na státní správě nemohl vyhovovat buržoasii. V roce 1927 přikročila buržoasie k nové reorganizaci státní správy. Dočasná stabilisace kapitalismu dávala české buržoasii možnost semknout se k společné vládě se slovenskou, německou a maďarskou buržoasií a vydat zákon o t. zv. organizaci veřejné správy č. 125/1927 Sb. z. a n.

Německá buržoasie, podílející se v této době na centrální vládě, opouští myšlenku župní autonomie, připouští zotřetí a legislativní utvrzení centralistického režimu národnostního utlačování menšin, neboť taková politika sloužila k posílení jejího zájmu a velkorysým plánům německého imperialismu.

Koncentrovaným silám buržoasie (vláda t. zv. panské koalice) podařilo se prosadit zákon o reorganizaci veřejné správy č. 126/1927 Sb. z. a n., na jehož základě účast volených zastupitelských orgánů byla omezena na minimum. Reorganizace znamenala plné vítězství nejreakčnějších skupin české buržoasie a krok na cestě fašisace. Zákon o organizaci politické správy byl vydán jako novela k župnímu zákonu z roku 1920. Ve skutečnosti šlo o zcela nový normativní akt, založený na zcela jiných principech. Jestliže župní zákon z roku 1920 byl více méně založen na buržoasně demokratických principech státní správy, zákon o organizaci veřejné správy byl vybudován na fašistických principech veřejné správy.

Pro přijetí zákona hlasovaly všechny buržoasní strany bez ohledu na národnost a po uzákonění správní formy se Kramářova strana a též lidová strana rozhodly pro účast »v mezinárodně buržoasní vládě«.

Reformističtí vůdcové předstírali odmítavý postoj k tomuto zákonu, avšak jejich »kritika« nesměřovala proti reakční podstatě zákona, nýbrž k podvádění mas, k ospravedlnění své vlastní politiky před masami. Jakmile vstoupili reformisté do vlády, patřili mezi nejhorlivější uskutečňovatele tohoto zákona.

Fašistickou státní správu charakterisuje ta skutečnost, že jsou odstranovány volitelné orgány (t. j. samospráva) a moc přechází na jmenované úředníky, kteří plní směrnice z ústředí (Bürgermeister v Německu, podesta ve fašistické Itálii). V Československu byla na základě zákona č. 125/1927 Sb. z. a n. koncentrována moc v rukou byrokracie a oklešťována pravomoc t. zv. zastupitelstev na minimum a částečně odbourávána jejich volitel-

nost. Namísto zastupitelských okresů a silničních okresů, zemských zastupitelských orgánů, namísto župních zastupitelských orgánů byly zřízeny zemské a okresní úřady. V čele těchto úřadů stáli zemští presidenti a okresní hejtmani, státní úředníci, jmenovaní státními orgány, kteří řídili práci jim podřízených úřadů a předsedali všem schůzím t. zv. zastupitelských orgánů a jejich komisí, měli právo zastavovat usnesení zastupitelských orgánů, zmocňovat referující úředníky k hlasování, vykazovat ze schůze členy zastupitelstev, jednali-li podle mínění zemského presidenta nebo hejtmana neslušně.

Pravomoc zemských a okresních zastupitelských orgánů byla nepatrná a týkala se hlavně hospodářské a finanční správy. V praxi byla zemská a okresní zastupitelstva pouhými poradními sbory byrokratických úřadů. Důvodová zpráva k zákonu o organizaci veřejné správy zdůrazňovala na několika místech, že zemská a okresní zastupitelstva mají posuzovat věci, předložené jim k rozhodování s hlediska »odborného« a nikoli politického.

Zdůrazňování apolitičnosti zastupitelských sborů bylo úplně v rozporu s ustanoveními zákonů upravujících volby do zemí a okresů, kde se počítalo s politickými volbami a kde v souvislosti s volbami se výslovně mluvilo o politických stranách. Očividně vystupuje nesmyslnost t. zv. nepolitičnosti zastupitelských sborů v konfrontaci s ustanovením zákona o tom, že t. zv. nepolitičtí odborníci, jmenovaní státními orgány, byli povinni na začátku zasedání zemského zastupitelstva prohlásit, s kterou politickou stranou budou hlasovat při volbách do zastupitelských orgánů.

Vláda mohla kdykoli a jakoukoli část veřejné správy těmito orgány odejmout. Stačila k tomu dohoda resortního ministra s ministrem vnitra.

Ministerstvo vnitra mělo pravomoc kdykoli, podle uvážení ministra, rozpustit zastupitelské orgány. Zákon neuvádí důvody rozpouštění zastupitelských orgánů.

Jak významným krokem k fašisaci buržoasní republiky měl být zákon o organizaci politické správy č. 125/1927 Sb. z. a n., svědčí ta skutečnost, že v souvislosti s jeho přijetím došlo k zhoršení volebního práva do zemských zastupitelstev. Aktivní volební právo do zemských zastupitelských orgánů příslušelo jen státním občanům, kteří dosáhli 24 let svého věku. Aktivní volební právo do parlamentu »politického orgánu« příslušelo občanům, kteří dosáhli věku 21 let. I tato skutečnost staví na hlavu tvrzení buržoasie a reformistů o »nepolitičnosti« zastupitelských orgánů. Pro pasivní volební právo do zemských zastupitelstev se předpisovala hranice 30 let. Doba pobytu v zemi a okrese, potřebná pro aktivní volební právo, se zvyšovala na 1 rok, pro pasivní volební právo na 2 roky (předtím 1 rok).

V rozpravě o zákonu v parlamentu sami buržoasní poslanci museli přiznat, že takové ustanovení zákona o lhůtách pobytu, potřebných pro aktivní a pasivní volební právo, vylučuje značnou část dělnictva (zejména zemědělské dělnictvo ze Slovenska) z volebního práva.

Úvodní ustanovení zákona o reorganizaci veřejné správy obsahovalo několik článků pojednávajících o *policejním trestním právu*, které legalisovalo prakticky úplnou libovůli a teror buržoasní policejní správy, policie a četnictva. Ministerstvu vnitra a politickým úřadům bylo uloženo »být nad veřejným pořádkem, klidem, bezpečností a veřejnou mravností a odvracet v tomto směru všelijaké nebezpečnosti i odstraňovat nastalé poruchy« (§ 3). Za uvedenými účely měly politické úřady pravomoc ve svých úředních obvodech »vydávati — vyjma případy nutné a neodkladné se schválením zemského úřadu — příkazy a zákazy v zájmu veřejném nutné — jak ve způsobu všeobecných nařízení, tak i pro jednotlivé případy a mohou na nedbání takových příkazů a zákazů stanoviti tresty na penězích od 10 Kč do 5000 Kč nebo na svobodě od 12 dnů do čtrnácti dnů« (§ 3). Tyto tresty mohly politické úřady ukládat bez újmy soudního stíhání též za »nepřístojné jednání« nebo chování na místech veřejných nebo veřejně přístupných, kterým se ruší nebo ohrožuje veřejný pořádek, klid, bezpečnost, slušnost atd.

Policejní předpisy, legislativně utvrzené v tomto zákoně, nebyly ničím jiným nežli rámcovým zákonem pro výjimečná opatření policie a byly tak kaučukové, že okresní hejtmani a policejní ředitelé mohli si dělat co chtěli¹⁹ a proklešťovat tak cestu teroristickým metodám státní správy, charakteristickým pro fašistický stát.²⁰

Přiléhajícím doplňkem k zákonu o reorganizaci veřejné správy č. 125/1927 Sb. z. a n. byl zákon č. 77/1927 Sb. z. a n. o nové úpravě finančního hospodářství svazků územní samosprávy, který podřizoval »samosprávu« i finančně byrokratickému aparátu.

Zákonem č. 102/1929 Sb. z. a n. byly doplněny zákony o donucovacích pracovnách a policejním dozoru a zavedeny nucené pracovní kolonie jako zvláštní druh donucovacích pracoven.

Útokem na sociální vymoženosti dělnictva, podporou srůstání reformistických odborů se státním aparátem, byl zákon č. 267/1921 Sb. z. a n., na jehož základě buržoasie zaváděla t. zv. *gentský systém*. Gentský systém upravoval podporování nezaměstnaných v tom smyslu, že stát, který dříve nesl veškeré náklady na podporu nezaměstnaných, nyní pouze přispíval odborovým organizacím. Odborové organizace hradily zbytek úhrady ze svých prostředků (z členských příspěvků) a vyplácely podporu jen těm nezaměstnaným, kteří byli odborově organizováni.

Zavedením gentského systému byla velká část nezaměstnaného dělnictva zbavena finanční pomoci. Tento systém znamenal značné finanční zatížení odborových organizací tím, že vyčerpával jejich fondy.

¹⁹ Srov.: Těsnopisecká zpráva o 90. schůzi Národního shromáždění PS, II. volební období, ze dne 27. června 1927, str. 1870.

²⁰ Původní osnova zákona č. 125/1927 Sb. z. a n. byla ještě důsledněji založena na fašistických principech.

Buržoasní stát favorisoval při provádění tohoto zákona reformistické odbory. Docházelo k těsnějšímu spojení státního aparátu s reformistickými odbory, k jejich závislosti na státu. Rudým odborům bylo často vyplácení příspěvků pod různými malichernými záminkami zastavováno.

Všechna opatření buržoasie směřovala k posílení byrokraticky centralizovaného státního aparátu, zejména četnictva, policie a armády. Četník, konající službu, měl zákonem stanovená práva strážce civilní i vojenské a směl podle tohoto zákona »šetře opatrnosti, podle okolností případu potřebné«, užít zbraně v těchto případech: »... v případě nutné obrany, aby odvrátil násilný útok, jenž na něho byl učiněn, či který mu bezprostředně hrozí, nebo jímž se život jiné osoby ohrožuje, a nelze-li jinak překonat odpor, směřující k zmaření jeho služebního výkonu...« (§ 6 zák. č. 28/1928 Sb. z. a n.).

Slova »nelze-li jinak překonat odpor« znamenají v podstatě neomezené použití zbraně. Mimo to, když četnictvo zakročovalo semknutě pod jednotným velením, platily o použití zbraně předpisy platné v tomto směru pro vojsko.²¹

V celé řadě normativních aktů vydaných v tomto období a týkajících se občanských práv a svobod byly zostřovány sankce (na př. v zákoně č. 300/1920 Sb. z. a n. o mimořádných opatřeních).

Již v tomto období Národní shromáždění buržoasní republiky vydalo zákon č. 337/1920 Sb. z. a n., jímž se vláda zmocňovala činit opatření k úpravě mimořádných poměrů, způsobených válkou. Zmocnění se vztahovalo:

- a) na úpravu mimořádných hospodářských poměrů,
- b) zdravotních poměrů.

Vláda měla povinnost předložit taková opatření k dodatečnému schválení Národnímu shromáždění nebo jeho Stálému výboru, v případě, že Národní shromáždění nezasedalo. V prvních letech po revoluci v roce 1918 v Československu buržoasie využívala nařizovací pravomoci vlády k upevnění svých hospodářských posic, částečně i v boji s německou a maďarskou buržoasií. Nicméně již existence tohoto zákona ukazuje, jakou cestou se budou vyvíjet zákonodárství buržoasní republiky a její právní řád. Zákonodárnou činnost nevykonával jenom parlament, ale částečně i vláda na základě zmocnění, ačkoli v této době parlament nebyl ještě záměrně vytlačován na vedlejší místo ve vydávání zákonů v takové míře jak se to dělo v třicátých letech.

Postupná fašisace zákonodárství a právního řádu v období od roku 1920 do roku 1929 se projevovala:

1. ve vydávání zákonů, které odbourávaly *buržoasně demokratické instituce* vůbec, nebo dávaly legální podklad pro jejich postupnou fašisaci;

²¹ Srov. zákon č. 28/1928 Sb. z. a n.

2. v zostřování sankcí starých zákonů a v nové pružné a neurčité (kaučukové) formulaci jejich zákonných dispozic;
3. v mimořádné nařizovací pravomoci vlády, která dávala možnost částečně odsunout parlament na vedlejší místo.

*

Ad 2. V roce 1929 nastává nová etapa vývoje fašisace předmnichovské republiky. Končí v roce 1934, kdy začíná období přípravy války a kapitulace československé buržoasie.

Koncem roku 1929 došlo k velkému krachu na newyorské burse, který byl počátkem hospodářské krise světového kapitalismu: krise zachvátila průmyslovou i zemědělskou výrobu a postupně zasahovala všechny kapitalistické státy.

Krise trvala přes čtyři roky. V roce 1932 až 1933, v době největšího hospodářského úpadku, klesla světová průmyslová výroba o 37 % a světový obchod o 66 %. Světová nezaměstnanost (podle neúplných a skreslených odhadů buržoasní statistiky) dosáhla 30—40 milionů pracujících. Do tohoto počtu nejsou zahrnuti nezaměstnaní z koloniálních zemí.

Základ krise spočíval v rozporu mezi společenským charakterem výroby a kapitalistickou formou přivlastňování výsledků výroby.

Světová hospodářská krise v letech 1929 až 1933, která vyvěrala z hlubokých rozporů kapitalistického systému po první světové válce, vedla ke krajnímu zostření těchto rozporů:

- a) zостřil se konkurenční boj mezi kapitalistickými státy,
- b) boj o rozdělení světa mezi hlavními imperialistickými státy,
- c) rozpor mezi imperialistickými státy a koloniemi,
- d) rozpor mezi Sovětským svazem a kapitalistickými státy,
- e) rozpor mezi proletariátem a buržoasií kapitalistických zemí.

V podmínkách vypuknuvší hluboké hospodářské krise, příkrého zostření všeobecné krise kapitalismu a revolucionování pracujících mas přešel fašismus k rozsáhlému nástupu.

Imperialistické kruhy se pokoušely převalit celou tíhu krise na bedra pracujícího lidu. K tomu potřebovaly fašismus.

Snažily se rozřešit problém trhů na vrub zotročení slabých národů, zvýšením koloniálního útisku a znovurozdělením světa válkou. K tomu potřebovaly fašismus.

Na poli mezinárodním jsou třicátá léta mezníkem ve vývoji fašismu; jde tu přímo o zrod fašistických ohnisek, která se pak stala ohnisky druhé světové války.

Krise, která proběhla v Československu v letech 1929 až 1934 a jež byla součástí krise světové, měla stejné základní příčiny a znaky jako v ostatních kapitalistických státech. Při tom však některé zvláštní rysy kapita-

listického Československa krisi ještě více zostřovaly. Československo patřilo k zemím *nejvíce postiženým hospodářskou krisí*.²²

Buržoasie řešila krisi urychlením útoku na životní úroveň pracujícího lidu. Každým rokem vzrůstala armáda nezaměstnaných a polozaměstnaných. O skutečně přesném rozsahu nezaměstnanosti nemáme žádné spolehlivé údaje. Nezaměstnanost stoupla podle oficiálních údajů z 24.400 v říjnu 1928 na 920.000 v únoru 1933, t. j. více než třicetkrát.

Na základě rozboru statistiky nezaměstnanosti lze však soudit, že ve skutečnosti byl nejvyšší stav nezaměstnanosti v Československu kolem 1,300.000 osob.²³

Obraz o nezaměstnanosti v letech krise lze si učinit na základě této tabulky:²⁴

Rok	Roční průměr	Nejvyšší stav
1929	41.600	239.600 prosinec
1930	105.400	55.200 únor
1931	291.300	486.400 prosinec
1932	554.100	746.300 prosinec
1933	738.300	920.200 únor
1934	677.000	844.300 únor

Agrární krise se projevila v nízkých mzdách,²⁵ v dlouhé pracovní obě nezaměstnaného dělnictva. Pachtovní poplatky a daně platili malí rolníci jako před hospodářskou krisí. Drahý úvěr a pokles cen obilí omezil jejich možnost používání umělého hnojiva, což mělo za následek pokles hektarových výnosů.

Důsledkem agrární krise byla podprůměrně nízká životní úroveň zemědělského dělnictva, zadluženost drobného a středního rolnictva a jeho úplná poplatnost finančnímu kapitálu při zachování formální samostatnosti, pauperisace nižších vrstev rolnictva, jejich přechod do kategorie proleta-

²² Index průmyslové výroby a vývozu kapitalistického světa a některých kapitalistických zemí na nejhlubším bodě krise:

	(1929 = 100)	
	Průmyslová výroba	Vývoz
Kapitalistický svět	63,0	34,0
ČSR	60,2	28,5
USA	53,8	24,9
Německo	59,8	38,5
Francie	69,1	36,8

Tabulka sestavená podle údajů: Za chléb, práci, půdu a svobodu. SNPL, 1954, str. 407.

²³ Za chléb, práci, půdu a svobodu, SNPL, 1954, str. 471.

²⁴ Za chléb, práci, půdu a svobodu, SNPL, 1954, str. 471.

²⁵ Srov. Za chléb, práci, půdu a svobodu, str. 478.

riátu, pracujícího částečně za mzdu, zesílení třídní diferenciace na venkově a vzrůst třídních rozporů.

Pro kapitalisty znamenala hospodářská krise především zostření konkurenčního boje a rozdělení nadhodnoty a znovuzhodnocení části kapitálu, znehodnoceného krisí. Koncentrace a centralisace pokračovala rychlým tempem a moc finančního kapitálu, představovaná několika velkobankami, dosáhla nebývalých rozměrů.

Pronikavá centralisace byla provedena u bank. Desítky menších bank byly pohlcovány velkobankami, část bank úplně zkrachovala. V roce 1929 počet bank v ČSR činil 143, v roce 1934 106.

K podřizování státu přímému obohacování finanční oligarchie vydal buržoasní parlament celou řadu zákonů. V roce 1932 byl vydán zákon č. 54 Sb. z. a n., kterým se zřizoval zvláštní fond pro potírání následků hospodářské krise. Tento zákon sloužil především velkým bankovním a průmyslovým koncernům.

Bezprostřední podřizování státního aparátu monopolům se projevilo v tomto období i ve vytvoření lombardního a reeskomptního ústavu, který byl zřízen na základě zákona č. 25/1934 Sb. z. a n. Hlavním účelem tohoto ústavu bylo řízení kursu státních papírů a poskytování úvěru kapitalistům.

Podle fašistického vzoru vláda vydala v roce 1930 vládní nařízení č. 79 Sb. z. a n. nazvané demagogicky »produktivní péče o nezaměstnané«, které opravňovalo státní aparát nahnat nezaměstnané na nouzové práce za snížené mzdy.

Bankovním zákonem z roku 1933 bylo uzákoněno monopolisování bankovních obchodů ve prospěch velkých bank. Zákon zakazoval zřizování nových bankovních ústavů i nových filiálek a expositur. Procesu centralisace kapitalistických podniků a slučování bank napomáhaly daňové a poplatkové úlevy. Uvedené zákony, vyjadřující otevřené hospodářské zájmy skupin finančního kapitálu, nesporně ukazují, že buržoasní právní řád se rychle fašisoval.

Hospodářská krise prohloubila všeobecnou krisi kapitalistického systému a zostřila všechny rozpory kapitalismu a vedla k dalšímu přesunu třídních sil ve prospěch proletariátu.

Vliv KSČ na masy a její aktivita neustále rostla. Pod praporem KSČ se shromažďovaly stále mohutnější řady pracujících. Nešlo o zvětšení vlivu, ale o dobytí většiny dělnické třídy. Pracující masy se přesvědčovaly o činnosti strany, viděly, že KSČ je jedinou stranou bojující za jejich osvození.

Koncentraci buržoasních sil ztělesňovala hradní koketerie v čele s Masarykem. Mezi jednotlivými skupinami buržoasie sice docházelo k neshodám, avšak všechny třenice mezi buržoasními skupinami měly pouze druhořadý význam. Nikterak nerušily v zásadních otázkách společný postup buržoasie proti proletariátu a pracujícímu rolnictvu.

Koncentraci buržoasních sil významně pomáhaly reformistické strany.

Tyto strany v době krise pokračovaly ve spolupráci s finančním kapitálem, přesvědčovaly dělníky o nutnosti snižování mezd, o možnosti stávkových bojů a pod. Ve vládě podporovaly návrhy na zvýšení zisku finančního kapitálu (schvalovaly agrární návrhy na agrární monopol, dobytkářský syndikát a j.). Své důvěřivé straníky podváděly různými návrhy na řešení krise, které ovšem v podstatě neměly účel krizi zmírnit, ale naopak převalit ji na bedra pracujících. Touto svou »sociální« činností byly reformistické strany pod vedením »Hradu« důležitým pomocníkem fašisace.

Další rezervu vytvořil si finanční kapitál v *nacionálním fašismu* Stříbrný — Gajda.²⁶

Nacionální fašismus vedl demagogický »boj« proti vládě, při čemž obratně podchycoval šovinistické nálady maloměšťáctva a usiloval pomocí sociální demagogie o rozšíření svého vlivu na proletářské vrstvy.

Fašisace zákonodárství a právního řádu dosáhla v tomto období vysokého stupně. Buržoasní parlament²⁷ odhlasoval v tomto období mnoho fašistických zákonů, odbourával shromažďovací svobodu, svobodu slova a tisku a proklešťoval cestu k fašisaci.

Významným mezníkem na cestě k fašismu byl *zákon o mimořádné nařizovací moci vlády* č. 95/1935 Sb. z. a n. Zmocňoval buržoasní vládu k mimořádné nařizovací moci v otázkách sociálních a hospodářských.

Kl. Gottwald v diskusi o tomto zákoně v parlamentu vyzval buržoasní poslance, aby zahájili schůzi písní »Umřel nám parlament, už ho vezou«. Ve skvělé řeči, která je příkladem marxistického rozboru buržoasních zákonů, vykreslil postup fašisace předmnichovské republiky a charakterisoval význam zmocňovacího zákona takto: »Předložený zmocňovací zákon, který v několika tiskových řádcích obsahuje nekonečnou řadu těch nejtěžších hospodářských, sociálních a politických útoků na všechny vrstvy pracujícího lidu, musí být posuzován v souvislosti s politicko-persekučními opatřeními, která ve svém celku znamenají útok na poslední zbytky práv pracujícího lidu. Zmocňovací zákon, který dnes projednáváme... spojuje v jedno hospodářský a sociální útok s útokem politickým, s útokem na životní úroveň pracujícího lidu, takže můžeme říci, že předložený zmocňovací zákon znamená rozhodný krok k fašistické diktatuře v Českosloven-

²⁶ Kl. Gottwald, Spisy V, str. 30, 90.

²⁷ Zđ. Jičínský v článku »Boj Klementa Gottwalda proti fašisaci státu a práva v I. republice« hodnotí význam parlamentu v buržoasní republice takto: »Význam parlamentu stále klesal. Parlament se stával orgánem, který posléze neměl fakticky vliv na rozhodování o nejdůležitějších otázkách státní politiky. Přeměnil se zcela v hlasovací mašinerii, dávající souhlas ke všem opatřením vlády, v dekorativní příspěvek, který měl do-svědčit, že v ČSR je „demokracie“, že „vládne lid“. Zastánci vládních, zvláště sociálfašistických stran využívali parlamentu k obhajobě vládní politiky, resp. své účasti ve vládě, aby klamali lid řečmi plnými slibů, které se ovšem nikdy neuskutečnily. (Právník, roč. 92, str. 237.)

sku, je mezníkem v dosavadním vývoji republiky... podle tohoto zmocňovacího zákona může si vláda fakticky dělat co chce. Na tom nic nemění farizejské ujišťování vládních stran, že se současně v zákoně pamatuje na omezení vlády.«²⁸

Zmocňovací zákony sehrály při fašisaci buržoasních států důležitou úlohu. V Německu na základě zmocňovacích zákonů byly postupně odbourávány demokratické instituce a tak připravována cesta k moci Hitlerovi. V Itálii sloužily *legi decreta* k upevnění fašistické diktatury Mussoliniho. Obdobnou funkci splnily zmocňovací zákony i v Rakousku.

Vládní návrh zákona o mimořádné zmocňovací pravomoci vlády byl předložen ústavnímu výboru poslanecké sněmovny 7. června 1933. Tento výbor dostal lhůtu podat zprávu poslanecké sněmovně do 8. června 1933, do 12 hodin. Buržoasie měla zájem, aby při jeho odhlasování a uvedení do praxe bylo málo křiku.

Vláda zdůvodnila návrh zmocňovacího zákona tím, »... že mimořádné poměry této doby i blízké budoucnosti vyžadují zvláštní pozornosti a pohotovosti všech orgánů, jimž jsou svěřeny osudy a zájmy státu... Současná tíseň hospodářská prokazuje čím dále tím více potřebu rychlého jednání... Vláda má právo dožadovat se větší pravomoci.«²⁹

Zpravodaj ústavně právního výboru Dr. Černý farizejsky ujišťoval poslance Národního shromáždění, že »udělením zmocnění vládě nebude — jak často projevovány jsou někdy i nepřímé obavy — parlament vyřazen ze svých prací zákonodárných, nebude ohrožena jeho dělnost... Parlament bude pracovat jako dosud a pouze ony hospodářské problémy, které vzhledem jednak k naší obtížné a komplikované parlamentní technice (rozuměj technice parlamentu buržoasní republiky — pozn.), jednak k politické naší mnohotvárnosti vyžadují zejména v dnešních dobách nesporně dlouhé doby k projednávání a vyřízení, budou opatřeny cestou nařízení vlády.«³⁰

Reformistické strany před projednáváním zmocňovacího zákona prováděly tanec mezi vejci. Nejprve se stavěly proti zmocňovacímu zákonu a ve svých novinách také proti němu psaly, ale nakonec prohlásily, že zmocňovací zákon, jak jim to vysvětlila vláda, není tak zlý a projevíly s ním svůj souhlas.

Slovenští nacionalisté (ľudáci) a německé strany se pokoušeli svým opozičním postojem proti zmocňovacímu zákonu zesílit tlak na vládu, ale fakticky proti jeho odhlasování nic nepodnikli.

Národní socialisté se rozčilovali nad tím, v parlamentu i ve svých novinách, že zmocnění vlády jsou příliš úzká. Nikoli Gajda a Stříbrný, nýbrž

²⁸ Kl. Gottwald, Spisy IV, str. 244.

²⁹ Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny, NS, Praha, 1933. 282. schůze poslanecké sněmovny NSRČ ze dne 8. června 1933.

³⁰ Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny, NS, Praha, 1933. 282. schůze poslanecké sněmovny NSRČ ze dne 8. června 1933.

vládnoucí měšťácké a reformistické strany se nabízely finanční oligarchii k odbourávání parlamentu, omezování jeho ústavní moci a k dosažení takového režimu, který by mohl rychle a účinně provádět příkazy finančního kapitálu.

KSČ zaujala proti zmocňovacímu zákonu otevřené stanovisko a odhalovala jeho důsledky sledující postupnou fašisaci Československa.

Vládní zpravodaj v parlamentu zdůrazňoval, že ve zmocňovacím zákoně existují záruky, které vládě znemožňují zneužít zmocňovacího zákona. Tyto záruky měly spočívat v tom: 1. vláda měla povinnost do 14 dnů předložit vládní nařízení vydané na základě zmocnění Národnímu shromáždění ke schválení; 2. vztahy, které mohla vláda upravovat zmocňovacími vládními nařízeními, týkaly se jenom hospodářství.

Praxe ukázala, že tyto záruky byly naprosto ilusorní. Celá řada příkladů potvrzuje, že dodatečné schvalování vládních nařízení, vydávaných na základě zmocňovacího zákona, stalo se fiktivní zárukou buržoasní zákonnosti. Tak na příklad zmocňovací nařízení, které postihlo široké vrstvy pracujících (zmocňovací nařízení, týkající se snížení podpor v nezaměstnanosti), bylo sice vládou předloženo do 14 dnů parlamentu, avšak mašinerie parlamentních výborů měla možnost zdržovat schvalování takových nařízení podle toho, jak to potřebovala vláda. KSČ třikrát žádala, aby byl svolán parlament, získala 100 podpisů poslanců na podporu svého požadavku, přesto však k svolání parlamentu nedošlo.

Rovněž okruh vztahů, které se mohly legislativně upravovat zmocňovacím nařízením, určovala vláda. Neexistovala žádná reálná a účinná záruka, která by určovala meze nařizovací pravomoci vlády.

Finanční oligarchie měla možnost používat vládu přímo jako svého nástroje nejen k udržení politického panství, ale i k obohacování se na účet státní pokladny. Tak na příklad mezi prvními normativními akty vlády, vydanými na základě zmocnění, bylo vládní nařízení, které snižovalo podpory v nezaměstnanosti o 40 %. Přibližně tolik (asi 60 milionů), co se ušetřilo na nezaměstnaných, dostal jako podporu agrární obilní fond.

Zákon 206/1933 Sb. z. a n. prodlužoval platnost mimořádné nařizovací pravomoci vlády do 30. června 1934. V červnu 1934 vláda opět podala návrh zákona o mimořádné nařizovací moci.

Nový návrh dával vládě pravomoc pověřovat státní úřady vydáváním normativních aktů, které by v mezích vládních nařízení upravovaly »jednotlivosti«, čímž se mimořádná nařizovací pravomoc měla vztahovat též na nižší správní úřady, pokud to vláda uznala za vhodné (čl. 3).

V článku 1. zákona č. 109/1934 Sb. z. a n. je nápadný rozdíl ve stylisaci dosavadního a nového zmocňovacího zákona. Nová díkce již nečinila výhrady »pokud k tomu není třeba zvláštního zákona podle předpisu ústavní listiny« pro vydávání vládních nařízení. »Pružnější« stylisace ve skutečnosti opět rozšiřovala nařizovací pravomoc vlády. Vsuvka o t. zv. ústavních zá-

konných výhradách tvořila určitou překážku v rozšiřování nařizovací pramořádné nařizovací pravomoci vlády.

Zákon č. 109/1933 Sb. z. a n. nejen prodlužoval mimořádnou nařizovací pravomoc vlády, ale též »blíže upravoval její použití«. Co znamenala podrobnější úprava nařizovací pravomoci vlády? V podstatě přinesla další rozšíření pravomoci vlády, neboť vláda byla zmocněna upravit »blíží podrobnosti« nařízení vydávaných na základě zmocňovacího zákona, a to i po uplynutí doby mimořádné nařizovací pravomoci. Přestupky takových vládních nařízení se trestaly podle vládních nařízení, vydaných na základě mimořádné nařizovací pravomoci vlády.

Rozšíření pravomoci vlády na vydávání t. zv. prováděcích nařízení se týkala: a) okruhu vztahů, které vláda mohla upravovat svými normativními akty; b) tyto normativní akty nepodléhaly podpisu presidenta republiky ani dodatečnému schvalování parlamentu. Nešlo tedy o podrobnosti, ale o postupné rozšiřování nařizovací pravomoci vlády, která pak vyvrcholila v letech 1938 a 1939, kdy president republiky a vláda úplně nahradili parlament.

K serii fašisačních zákonů vydaných v tomto období se dále řadí zákon č. 108/1933 Sb. z. a n. o ochraně cti. Ochraňoval představitele buržoasního státního aparátu před kritikou. Oklestil možnosti kritiky vůdců politických stran, ministrů a buržoasních institucí. Stíhal vysokými tresty nakladatele a redaktory při porušování jeho dispozic.

Již v roce 1932 podala vláda obsáhlý návrh zákona o tisku. Zákon měl nahradit bývalý rakouský tiskový zákon ze dne 17. prosince 1862 č. 6 ř. z., platný v Čechách a na Moravě, a uherský tiskový zákonný článek XIV/1914, platný na Slovensku. Ústavně právní výbor poslanecké sněmovny považoval sice vládní návrh zákona o tisku za »velmi pěkný elaborát«,³² avšak nemohl jej doporučit Národnímu shromáždění ke schválení. Důvody byly politické. Nová osnova přinášela podstatné omezení tiskové svobody, překračující tehdejší stupeň fašisace v Československu a vůdcové vládních stran právem se obávali, že vlastní jejich stranici budou hlasovat proti jejímu přijetí. Finanční oligarchie se rozhodla jít cestou postupného omezování tiskové svobody, učinit snesitelnějším omezení tiskové svobody pro měšťácké a reformistické strany tím, že k ní dojde postupně, a skutečně tato cesta byla nastoupena. Ústavně právní výbor poslanecké sněmovny i Ná-

⁶¹ J. Slávik, ústavní zpravodaj, k tomuto zákonu o tom říká: »Vsuvka o t. zv. ústavních zákonných výhradách tvořila vážnou překážku vhodných a skutečně účinných zásahů podle mimořádného zmocnění a činila mimořádnost ilusorní, neboť většinou není možné ani činit opatření, na př. v oboru cen, výroby, odbytu, spotřeby bez nějakého zásahu do výhrad ústavy podle § 107 odst. 2 a § 107 a 109 ústavní listiny. Totéž platí na př. i v otázce úpravy veřejné správy se zřetelem na § 85 a 89 ústavní listiny«.

(Těsnopisecká zpráva o schůzích poslanecké sněmovny, Praha, 1934. 302. schůze poslanecké sněmovny NSRČ ze dne 14. června 1934.)

³² Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny, NS, Praha, 1933. 283. schůze poslanecké sněmovny NSRČ ze dne 9. června 1933.

rodního shromáždění vyjmul z vládního návrhu několik důležitých ustanovení, týkající se kolportáže tisku, tiskopisů ohrožujících mládež, cizozemského tisku a tiskových zpráv, které pak byly schváleny jako zákon č. 123/1933 Sb. z. a n., jímž se měnily a doplňovaly tiskové zákony.

V opozici proti návrhu tohoto zákona stáli slovenští nacionalisté (ľudáci) a německé strany, namítali zejména, že se obávají takové interpretace zákona, která by byla namířena také proti nim.

Podstata omezení, které přinášel nový zákon, záležela v kolportáži. Zemské úřady byly oprávněny zakazovat kolportáž tiskopisů (§ 7), které »přímo nebo nepřímo podvracejí nebo hanobí samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu, nebo demokratický řád v Československé republice . . . tisk, který ohrožuje veřejný klid a pořádek, zejména obsahem nepravdivým nebo pravdu skreslujícím.« Právo zakazovat kolportáž velmi účinně postihovalo tiskovou svobodu, neboť dávalo zemským úřadům pravomoc znemožňovat zveřejňování tiskopisů. Zemští presidenti mohli prakticky kterýkoli článek novin prohlásit za »ohrožující veřejný klid« a zakázat kolportáž celého výtisku časopisu. Komunistický mluvčí řekl v parlamentní rozpravě o tomto zákoně: »Předložený návrh zákona znamená útok na tiskovou svobodu, poněvadž kolportáž musíme pokládat za nutnou součást práva tiskové svobody. Tisková svoboda u nás fakticky přestává. Napříště nebude mít svobody dělnický tisk, nýbrž napříště bude mít svobodu jenom byrokracie při rozhodování o osudu časopisu.«³³

To, co buržoasie chtěla prosadit zákonem o tisku, dosáhla *několika zákony*, vydanými v letech 1933 a 1934. K serii těchto fašisačních zákonů patří též zákon č. 140/1933 Sb. z. a n., kterým se měnil a doplňoval zákon na ochranu republiky a zákony tiskové. Doplňoval mezery těchto zákonů pokud jde o vytváření předpokladu pro cílevědomé vytváření fašistické formy státu.³⁴

V ustanoveních tohoto zákona byly přijaty nové normy, které umožňovaly dalekorázněji a účinněji zasahovat správním aparátem do rozšiřování tiskopisů, omezování činnosti informací a kritiky. Tak na příklad podle § 2 tiskové novely z roku 1933 mohl zemský president zakročit proti tiskopisům, které přímo nebo nepřímo podvracely nebo hanobily »samostatnost, ústavní jednotnost, celistvost, demokraticko-republikánskou státní formu nebo demokratický řád Československé republiky nebo hrubě urážely stud, veřejný klid atd.« zákazem kolportáže. Proti takovému tisku umožňovala nová osnova zákona další administrativní zásahy, a to zákaz prodeje takového tisku v prodejnách tabáku, v budovách sloužících veřejné

³³ Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny NSRČ, Praha, 1933. 284. schůze poslanecké sněmovny ze dne 20. června 1933.

³⁴ Zpráva ústavně právního výboru o tom otevřeně říká: »Vládní osnova je v podstatě doplněním zákonů usnesených loňského roku, patřícím do souhrnu norem, jež byly nazvány zákony na ochranu demokracie«.

dopravě, dále odnětím dopravních a sazebních výhod, eventuálně vyloučení z poštovní a železniční dopravy vůbec. Neuplynul-li ještě rok od poslední lhůty, na kterou byl periodický tisk zastaven a nastal-li do této lhůty nový »důvod« k jeho zastavení, mohl správní aparát zastavovat vydávání tiskopisů na dobu 6 měsíců a pod.

Jiné ustanovení tohoto zákona stanovilo pod trestní ochranu t. zv. demokraticko-republikánské smýšlení občana nebo skupiny obyvatelstva (t. j. vládních stran), dále vládě bylo přiznáno generální zmocnění rozšiřovat vládními nařízeními okruh skutkových podstat trestných činů, pro které bylo možné podle § 34 zákona na ochranu republiky vyslovit přípustnost zabavování periodického tisku a prodloužit také dobu zastavování.

Zkušenosti z praxe používání zákona na ochranu republiky ukázaly, že s prostředky, které tento zákon poskytoval, nemůže buržoasie vystačit při rychle postupující fašisaci buržoasního státu. Ministerstvo spravedlnosti bylo pověřeno vládou v roce 1933 vypracovat vládní návrh, který by doplnil zákon na ochranu republiky. Tehdejší ministr spravedlnosti, sociální demokrat Meissner, opět osvědčil své služby buržoasnímu státu. Zákon č. 124/1934 Sb. z. a n. doplnil zákon na ochranu republiky ve dvou směrech: a) především rozšířil v článku 1 trestní ochranu Národního shromáždění. Zákon na ochranu republiky poskytoval Národnímu shromáždění ochranu proti násilí (§ 1—10) a proti osobování si jeho pravomoci (§ 10). Doplnující zákon poskytoval Národnímu shromáždění, jeho předsedům, výborům a komisím ochranu před hanobením; b) druhý doplněk se týkal zastavování periodických tiskopisů (podle § 36 zákona na ochranu republiky). Počet zločinů a přečinů podle zákona na ochranu republiky se zvětšoval o celou desítku nových skutkových podstat. V důvodové zprávě se nepokrytě uvádí, že vláda, pokud jde o vládní návrh na doplnění zákona na ochranu republiky, vycházela z názoru, »že mohou nastat události, které se blíží stavu, za něhož by bylo možné vyhlásit mimořádné opatření podle zákona č. 300/1920 Sb. z. a n. V této situaci je nezbytné, aby vláda měla prostředky«³⁵ ... odpovídající této situaci.

Přes odpor komunistické strany vládní většina v parlamentu odhlasovala i tento zákon, o němž zástupci buržoasních opozičních stran prohlašovali, že opozičnímu tisku bude jakákoli kritika naprosto znemožněna.

K zákonu č. 124/1933 Sb. z. a n., kterým se doplňoval zákon na ochranu republiky, k zákonu č. 125, Sb. z. a n., jímž se měnil zákon o mimořádných opatřeních, k zákonu č. 126/1933 Sb. z. a n., kterým se měnily a doplňovaly tiskové zákony, k zákonu č. 147/1934 Sb. z. a n. o stíhání protistátní a podvratné činnosti státních zaměstnanců a některých jiných osob, o překládání soudců na jiná služební místa proti jejich vůli se připojil návrh zákona o zastavování a rozpuštění politických stran.

³⁵ Tisk k těsnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněmovny, Praha, 1933, tisk č. 2293.

Zákon o zastavování činnosti a rozpouštění politických stran č. 201/1933 Sb. z. a n.³⁶ opravňoval vládu zastavovat činnost politických stran nebo rozpouštět politické strany, jejichž činnost »zvýšenou měrou« ohrožovala buržoasní republiku. O stupni ohrožení republiky rozhodovala výhradně vláda, což prakticky znamenalo neomezenou libovůli vlády v rozpouštění politických stran.

Následky zastavování činnosti politických stran záležely v zákazu jakékoliv jejich činnosti. Okresní (policejní) úřad byl oprávněn příslušníky strany, jejíž činnost byla zastavena, podrobit těmto policejním omezením: 1. zabavovat a otevírat jejich dopisy a jiné zásilky; 2. censurovat telegramy příslušníků strany, jejíž činnost byla zastavena; vypovědět je z určitého území, dát je pod policejní dozor a pod.

Následky rozpouštění politické strany byly: a) likvidace veškerého majetku strany; b) pozbytí mandátu členů rozpouštěné strany a všech funkcí ve státních institucích. Na uprázdněná místa v parlamentu se nepřipouštěli náhradníci rozpouštěné politické strany.

Usnesení, jímž byla rozpouštěna politická strana, musela vláda neprodleně oznámit prvnímu prezidentu nejvyššího soudu, neboť o ztrátě mandátu v tomto případě rozhodoval mandátový senát nejvyššího správního soudu.³⁷

Zákon o zastavení činnosti a rozpouštění politických stran byl později novelisován a ve svých důsledcích ničím se nelišil od nynějšího zákona o registraci politických stran USA, kde postupná fašisace dosáhla již v mnohých směrech vysokého stupně.

Zákonodárným opatřením téhož druhu byl *zákon o mimořádných opatřeních* (č. 125/1933 Sb. z. a n.). Tímto zákonem měnil buržoasní parlament zákon o mimořádných opatřeních z r. 1920 (č. 300). Za války nebo tehdy, na-

³⁶ Univ. prof. Hoetzel v *Právniku*, roč. 1934, č. 1, str. 1—16, k tomuto zákonu napsal: »Zákon č. 201/1933 Sb. z. a n. není výsledkem nějaké překotné práce... Bylo o něm dlouho uvažováno... Nynější znění je výsledkem přemnohých přípravných redakcí.« A dále ukazuje na cíle sledované zákonem: »Podle § 20 rozumí se v tomto zákoně nejen politická strana řádně organizovaná, nýbrž i jakákoli politická skupina, sdružení nebo hnutí. I tato definice je diktována opatrností, aby se nic nezapomnělo a aby nebyly zmařeny cíle zákonem sledované... Aby zákonem mohla být postihnuta jakákoli činnost, která by nevyhovovala vládnoucí třídě, zákon z opatrností, aby na nic nebylo zapomenuto, užívá vědomě a po zralé úvaze — nikoli z nějaké povrchnosti a ledabylosti — širokých formulací.«

³⁷ »Při provádění zákona si „nehynoucí slávu“ vysloužil Hácha, který při zastavování činnosti NSDAP postupoval tak, že si získal plnou důvěru všech nacistů a reakcionářů a který zejména dbal, aby se ustanovení zákona nevztahovala na náhradní skupinu NSDAP, na stranu Henleinovu a který z vůle finančního kapitálu poskytoval všemožnou ochranu jejím fašistickým protistátním rejdům. Resoluce osmého pléna Ústředního výboru Komunistické strany Československa z října roku 1933 výstižně charakterisovala tento zákon jako fašistickou reformu ústavy, reformu, která v souvislosti se všemi ostatními zmocňovacími zákony znamenala, „že zfašisovaná měšťácká demokracie se stává fašistickou diktaturou“. Po mnichovské kapitulaci v prosinci 1938 byla Komunistická strana Československa rozpouštěna na základě zvláštního háchovského nařízení, které ovšem převzalo úplně obsah zákona o rozpouštění politických stran.«

(B. Rattinger, *Nástin ústavního vývoje předmnichovské republiky*. Rudé právo, 1954, str. 110.)

staly-li uvnitř státu nebo na jeho hranicích události, které by mohly narušit »klid a veřejný pořádek«, mohla vláda se souhlasem presidenta republiky suspendovat ústavu. Bezpečnostním úřadům byla dána pravomoc bez jakéhokoli trestního řízení konat domovní a osobní prohlídky, zabavovat a otevírat dopisy a se souhlasem ministra vnitra vykonávat dozor nad spolky a organisacemi.

K sérii fašisačnických zákonů patřil dále zákon o stíhání protistátní činnosti státních zaměstnanců a překládání soudců na jiná služební místa proti jejich vůli č. 147/1933 Sb. z. a n. Státní zaměstnanci mohli být propouštěni ze služebního poměru (pokud pobírali odpočivné platy, ztráceli nárok na jejich pobírání), jestliže jim bylo dokázáno, že vyvíjejí činnost proti buržoasnímu státu. O překládání soudců na jiná služební místa proti jejich vůli, ustanovení tohoto zákona zotřovalo starý rakouský zákon č. 46/1868 ř. z., pokud jde o podřízenost soudců vůči soudní správě a tím z nich činilo ještě povolnější nástroje diktatury buržoasie.

Zákon č. 122/1933 Sb. z. a n. oklešťoval demokratická práva volebního řádu v obcích. Dohled státního aparátu nad volbami, potvrzování starostů, to vše podřizovalo činnost volených zastupitelstev byrokracií. Významné a důležité byly zejména dva paragrafy zákona č. 122/1933 Sb. z. a n., a to § 10 a § 63.

§ 10 prodlužoval dobu mandátu v obci ze 4 let na 6 let a § 63 zavedl státní potvrzování obecních a městských starostů.

Reakčnost tohoto zákona se projevovala zejména v § 63, v němž se praví, že každý starosta města, obecní starosta, musí být potvrzen, a to jednak od zemského úřadu a jednak od ministra vnitra. Jestliže některý starosta nebyl potvrzen, konaly se nové volby. Neprovedli-li členové zastupitelstev v případě nepotvrzení první volby starosty na své druhé schůzi novou volbu, nebo zvolili-li v této schůzi opět nepotvrzeného starostu, pozbývala platnosti i volba členů obecního zastupitelstva. Dohledací úřad v tomto případě jmenoval starostu sám a »v příhodné době« měl vypsát novou volbu. Původní návrh tohoto zákona ustanovoval, že v případě volby starosty, který nebude potvrzen státním aparátem, mělo být obecní zastupitelstvo rozpuštěno.

Činnost byrokracie, jež byla sankcionována takovými fašistickými monopolními akty, se vyznačovala brutálními zákroky proti pracujícím.

Důkazem toho jsou zákroky policie proti pracujícím v Radotíně, Duchcově, Košutech, Frývaldově, Ture, Pasice, Parkánu, v Dolní Suché, na Ostravsku, v Mostě, Telgártu a j., které si vyžádaly desítky mrtvých.

Fašisace zákonodárství a právního řádu se projevovala v tomto období zejména:

1. v definitivním odsunutí parlamentu na druhé místo, pokud jde o normativní úpravu společenských vztahů, na kterých měla eminentní zájem finanční oligarchie, a přenesení této kompetence na vládu;

2. v rozšíření normotvorné pravomoci vlády a byrokratického aparátu. Zhoršení záruk právního řádu a zákonnosti, pokud jde o občanské svobody a práva jednak vydáváním nových zákonů,³⁸ hlavně však novelami k starým normativním aktům, které rozšiřovaly zákonné dispo-
 posice v prospěch pravomoci byrokracie.

*

Ad 3. V polovině třicátých let začíná nové období fašisace buržoasní republiky. Končí vyvrcholením fašisace »v druhé republice«, kdy buržoasně demokratická forma státu byla nahrazena fašistickou formou.

V kapitalistických zemích nastala po světové hospodářské krizi v letech 1934—1937 deprese zvláštního druhu, jež vedla k jistému oživení a vzestupu průmyslu. Úroveň průmyslové výroby v roce 1929 byla ve světovém měřítku nepatrně překročena, zejména v důsledku hospodářského vývoje útočných imperialistických států (Německo, Japonsko), které převedly své národní hospodářství na koleje válečné ekonomiky. Ve většině kapitalistických zemí průmysl se nemohl pozvednout ani na úroveň roku 1929. V roce 1937, ve světovém měřítku, dočasný vzestup průmyslu vyvrcholil.

Po něm začala (již v druhé polovině 1937) výroba opět klesat. Nastala nová hospodářská krise.

Index průmyslové výroby v kapitalistickém světě a v některých kapitalistických státech (index 1929 = 100):

Země:	Rok 1931	Rok 1935	Rok 1936	Rok 1937	Rok 1938
USA	77,7	86,0	96,4	103,7	93,0
Kapitalistický svět, celkem	66,4	75,6	88,1	92,2	72,3
Francie	75,2	72,5	78,0	91,7	76,1
Německo	79,8	94,0	106,3	117,2	126,2

(Údaje: Statistická ročenka 1941, str. 185.)

Nová krise nenastala po rozkvětu průmyslu, jak tomu bylo v roce 1929, nýbrž po depresi a jistém oživení, které však nepřešlo v rozkvět.

Kapitalisté hledali východisko z deprese a narůstající krise ve fašismu a válce.

V polovině třicátých let světový fašismus vytvořil dvě hlavní ohniska agrese a přešel k otevřeným útokům proti jiným státům. Fašistické Ně-

³⁸ Fašista Stříbrný v roce 1934, při diskusi v parlamentu o jednom z těchto fašistických zákonů, řekl: »Přeji si... hodně zdraví, abych se dočkal, až všechny zákony, které jste u nás v poslední době nadělali, budeme moci na vás vyzkoušet, a proti vám použít.«

(Těsnopisecké zprávy o schůzích Národního shromáždění, Praha, 1934. 337. schůze poslancecké sněmovny NSRČ 27, z roku 1934.)

mecko zajišťovalo své výrobní plány v Evropě společně s fašistickou Itálií a pomohlo nastolit fašismus ve Španělsku. Fašistická Itálie anektovala Habeš.

Dvě hlavní světová ohniska fašismu, v Evropě hitlerovské Německo, v Asii Japonsko, hrozily novou válkou.

Vývoj Československa byl obdobný jako v ostatním kapitalistickém světě. Deprese zvláštního druhu měla však v Československu mnohem těžší průběh než v jiných kapitalistických zemích.

Objem průmyslové výroby (rok 1929 = 100):

Země	Rok 1933	Rok 1934	Rok 1935	Rok 1936	Rok 1937
Kapitalistický svět, celek	71,9	77,7	86,0	96,4	103,7
Československo	60,2	66,5	69,9	80,2	96,3

(»Mirovoje chozjajstvo i mirovaja politika«, roč. 1938, str. 362.)

Československý průmysl byl značně závislý na zahraničních trzích. Hospodářská krise a po ní zvláštní deprese zkomplikovaly problém odbytišť, což citelně postihlo československý průmysl. V roce 1937 dosáhla průmyslová výroba 96,3 % úrovně z roku 1929; objem vývozu činil však pouze třetinu vývozu z roku 1929.

Ve druhé polovině r. 1936 došlo k určitému oživení a vzestupu průmyslové výroby, zejména v důsledku zbrojní inflační konjunktury, neboť Československo bylo jedním z největších vývozců vojenské výzbroje (na třetím místě na světě).

Vyhrocení problému odbytu bylo mocným impulsem pro vznik kartelů, jejichž počet vzrostl v roce 1937 na 822 (v roce 1933 bylo v Československu zaregistrováno 130 kartelů).³⁹

V bankovníctví pokračovala koncentrace a centralisace a urychlovala proces koncentrace kapitálu a tvoření monopolů. Devět velkobank, Živnostenská banka, Česká eskomptní banka (BEBCA), Česká banka Union, Anglo-československá a Pražská úvěrní banka, Banka pro obchod a průmysl, Česká průmyslová banka, Agrární banka, Moravská banka a Legio-banka koncentrovaly 85 % kapitálu všech akciových bank a měly v národním hospodářství dominující postavení.⁴⁰

³⁹ Statistický zpravodaj, roč. 1, str. 49.

⁴⁰ Tak na př. Živnostenská banka ovládala 70 akciových společností v různých průmyslových odvětvích. Svůj vliv ještě stupňovala t. zv. systémem účasti v jiných akciových bankách. Vlastnila 51 % akcií České eskomptní banky, a tak kontrolovala celý koncern, který se vytvořil kolem této banky a k němuž patřilo přes 50 průmyslových podniků.

Největší banky zmohutněly a tím se konkurence a boj mezi různými skupinami finančního kapitálu ještě více zостřil a znovu zesílil tendenci k další centralisaci. Růst hospodářské moci monopolů, boj finančních skupin mezi sebou — to vše se projevilo v politickém životě, v zákonodárství a právním řádu.

V zemědělství pokračovala v tomto období agrární krise, která však byla poněkud zmírněna v důsledku vzestupu průmyslu. Zmírnění agrární krise v letech 1934 až 1937 nezastavilo proces třídní diferenciaci vesnice. Agrární buržoasie, ve snaze převalit důsledky krise na bedra pracujících, sahá za pomoci státu k monopolisaci trhů zemědělských výrobků. Agrární monopoly urychlovaly a prohlubovaly diferenciaci vesnice a vedly k dalšímu zbídačování drobných a středních rolníků.

Zadluženost zemědělských usedlostí vzrostla v letech 1934—1937 na 2,861.000.⁴¹

Pouze 18% zemědělských závodů bylo bez dluhu, zatím co každá stá usedlost byla dluhy zatížena více než činila její hodnota.⁴²

Počet nezaměstnaných byl v roce 1937, ve srovnání s rokem 1929 podle oficiálních statistik, zřejmě podhodnocených údajů, ještě dvaapůlkrát větší. V únoru 1934 činil 844.300, v únoru 1935 833.200, v únoru 1936 860.200, v roce 1937 677.900.⁴³

Koncentrace a centralisace kapitálu v průmyslu a zemědělství vedla nevyhnutelně k prohlubování rozporů mezi společenským charakterem výroby a soukromým přivlastňováním výrobků. V třídní sféře měla za následek prohloubení rozporů mezi proletariátem a buržoasií. Nová hospodářská krise neobyčejně zостřovala tyto rozpory.

Tyto vnitřní a vnější skutečnosti působily na přeskupení vnitřních politických sil v Československu, které podstatně určovaly v letech 1934—1938 vývoj republiky.

Nástup fašismu k moci v Německu znamenal od počátku zvýšené nebezpečí pro Československo. Česká buržoasie tohoto nebezpečí chtěla využít jako vhodnou příležitost k podpoře fašisace republiky.

Rozhodující roli při fašisaci zákonodárství sehrála v tomto období agrární strana, která našla spojence v henleinovské reakční klice a luďáckém hnutí. Vytvořila pak fašistický široký blok, projevující se ve vládě i mimo vládu. Platforma záchrany společných majetkových zájmů, nenávisť vůči dělnickému hnutí a Sovětskému svazu a společná orientace na fašistické Německo spojovaly tento reakční blok, v němž se projevovalo mnoho protikladů a třenic.

Tendenci nejreakčnějších fašistických sil v Československu, spojit se s fašistickým Německem proti vnitřním revolučním silám, čelila dělnická

⁴¹ Na obranu republiky proti fašismu a válce, SNPL, 1955, str. 457.

⁴² Na obranu republiky proti fašismu a válce, SNPL, 1955, str. 457.

⁴³ Údaje: »Statistická ročenka 1941«, str. 185.

třída v čele s KSČ taktikou lidové fronty a obrany republiky proti vnitřnímu a vnějšímu fašismu. Heslem obrany republiky proti fašismu vyjadřovala KSČ nerozlučnou spojitost vnitřní politiky a mezinárodního postavení Československa.

VII. sjezd KSČ ukázal, že úměrně s tím, jak roste nebezpečí války, nebezpečí hitlerovské agrese, roste i nebezpečí nastolení fašistické diktatury uvnitř země a odmítl názory, že boj proti fašismu je spojen s mírem s t. zv. »demokratickou buržoasií«. Usnesení VII. řádného sjezdu KSČ o této otázce praví: »Komunisté odmítají názor, že obrana republiky je nutně spojena s politikou hradního míru a podřízení se vedení „vlastní“ buržoasii. Naopak. Skutečná obrana republiky nevyhnutelně vyžaduje zesílení třídního boje proti vlastní buržoasii, především proti reakčním fašistickým živlům, zrádcům a kapitalistům.«⁴⁴

Reformističtí vůdcové přes všechny námitky KSČ setrvali v řadách odpůrců akční jednoty dělnické třídy. Odmítali dohodu s KSČ na podkladě minimálních požadavků obrany politických práv pracujících, zlepšení jejich životní úrovně a dohodu o společné obraně republiky.

Boj na obranu republiky se rozvíjel v letech 1936—1937 za stále ostřejších srážek s reakcí. V těchto bojích sílila jednotná fronta pracujícího lidu, utvořená zdola.

Přes vrůstající odpor pracujícího lidu, vyjádřený v zesilování a růstu jednotné fronty zdola, finanční oligarchie a reformističtí vůdcové prováděli politiku, jež vedla k nastolení fašistické formy státu. Jejím výsledkem byla mnichovská kapitulace a 15. březen, jako nutný důsledek vnitřní fašisace veškeré buržoasie.

Fašisace zákonodárství dosáhla v tomto období svého vrcholu. Projevovavala se:

- a) ve vydávání normativních aktů, které sloužily výhradně skupinám finanční oligarchie,
- b) ve snaze buržoasie anulovat poslední zbytky parlamentarismu a soustředit normotvorbu do rukou státního aparátu, zejména vlády.

Významným prostředkem centralisace a koncentrace hospodářské moci ve prospěch finančního kapitálu byla nucená syndikalisace, při jejímž provádění sehrály důležitou roli normativní akty. Tak na př. vládní nařízení o nucené syndikalizaci v textilním průmyslu, č. 288/1936 Sb. z. a n., dávalo monopolistům přímo diktátorskou moc nad malými a menšími podniky. Nařízení stanovilo, že »...opatření, na která se usnesla směrodatná část příslušného odvětví, mohou být učiněna i pro část zbývající«.

Nucené syndikalisace, jež byly pro období 1934—1938 velmi typickým jevem růstu monopolů, jsou výrazem podřizování státu finančnímu kapitálu.

⁴⁴ Klement Gottwald, Ako brání ľud a krajinu proti Horthymu a Hitlerovi, Praha, 1936, str. 37.

Vážnou hrozbou fašisace zákonodárství a právního řádu byl návrh zákona o registraci politických stran, k němuž reakce upínala velké naděje. Avšak tento zákon byl v březnu 1935 beznadějně pohřben.

Přijetí zákona o registraci politických stran bylo by se zajisté stalo důležitým mezníkem na cestě fašisace zákonodárství. Prakticky by vedlo k odbourání systému poměrného zastoupení v parlamentu a k přeměně parlamentu v nástroj postupné fašisace zákonodárství.

V červnu 1935 byl znovu prodloužen *zmocňovací zákon* č. 109/1934 Sb. z. a n. (do 30. června 1936) a plné moci vlády opět rozšířeny na opatření pro organizaci policejní správy a služby.

Ústavně právní výbor poslanecké sněmovny opět zdůvodňoval nutnost zmocňovacího zákona poukazem na mimořádnost poměrů ve státě. »Mimořádné poměry — praví se ve zprávě ústavně právního výboru — však trvají dále a nelze očekávat, že by se v dohledné době podstatně změnily. Je tedy jen logické, aby vládě nebyla odpírána i nadále mimořádná moc nařizovací, když důvody její trvají.«⁴⁵

Poslanci koaličních stran při schvalování zmocňovacího zákona v sněmovně hovořili o ušlechtilé péči o demokracii, o poměrech, »se kterými se nelze mazlit«.⁴⁶

Nový zmocňovací zákon dal vládě mimo jiné pravomoc účinně zasahovat do organizace a činnosti policie. V mnoha městech t. zv. městská policie se ukázala nedostatečně spolehlivá ve vykonávání příkazů finanční oligarchie. Vláda na základě tohoto zákona řešila též otázku sanace sociálního pojištění v neprospěch dělnických pojištěnců, daňové poměry, zdražila mouku a chléb zavedením obilního monopolu atd.

V červenci 1936 byla znovu prodloužena mimořádná nařizovací pravomoc vlády zákonem č. 163/1936 Sb. z. a n.⁴⁷

Zmocňovací zákon a jeho prodlužování sloužilo v této době finanční oligarchii hlavně třemi směry:

1. stalo se bičem proti pracujícím. Tak na př. na základě vládního nařízení (opírajícího se o zmocňovací zákon) z 31. března 1936, č. 78/1936 Sb. z. a n., byly sníženy podpory nezaměstnaného dělnictva, bylo prodlouženo zhoršení gentského systému, nařízením z 31. března č. 76/1936 Sb. z. a n. bylo provedeno oddlužení velkostatkářů t. zv. zemědělským vyrovnávacím řízením, kterým byly dány desítky milionů velkostatkářům a zbytkářům. Vládním nařízením vydaným na základě zmocňovacího zákona ze 4. května 1936, č. 118, byly zavedeny přírážky k celnímu sazebníku na některé druhy obilí atd.;

⁴⁵ Tisk k těsnopiseckým zprávám o schůzích poslanecké sněmovny Národního shromáždění RČ. Praha, 1936. Poslanecká sněmovna 1935, I. zasedání.

⁴⁶ Těsnopisecké zprávy o schůzích poslanecké sněmovny NSRČ, 1936. 4. schůze poslanecké sněmovny ze dne 24. června 1935.

⁴⁷ Do června 1936 bylo vydáno na základě zmocňovacího zákona 149 vládních nařízení. Parlament za tu dobu schválil 125 zákonů.

2. zmocňovací zákon sloužil v této době jako beran agrární strany proti reformistickým stranám. Reformistické strany jako součást vládní koalice byly chráněny proti možným důsledkům zmocňovacího zákona, pokud byly součástí vládní koalice. Nakonec všechny fašistické zákony, pro které reformisté hlasovali v parlamentu, byly použity proti nim;
3. zmocňovací zákony v tomto období přinášely prakticky generální zmocnění vlády upravovat legislativně veškeré společenské vztahy kromě základních ústavních vztahů.

Syrového vláda podala 18. 11. 1938 opět návrh na vydání zmocňovacího zákona a na změnu ústavy. Návrh předpokládal zmocnění: a) presidenta republiky k změně ústavy; b) vlády k vydávání všech obyčejných zákonů. Vzhledem k událostem, které probíhaly v této době v Československu, návrh byl odvolán. Beranova vláda pak vypracovala nový návrh, který byl schválen jako zákon č. 330/1938 Sb. z. a n., jímž byla *definitivně suspendována práva parlamentu* a všechna moc přešla na presidenta republiky a vládu. Československé zákonodárství a právní řád se staly fašistickými institucemi.

Významné místo mezi zákony buržoasní republiky v letech 1934 až 1938 zaujal *zákon na obranu republiky* č. 131/1936 Sb. z. a n. Zákon umožňoval vládě činit zejména tato opatření: a) zřídit orgán, který by již v míru zkoumal všechny předpoklady obrany státu a organisoval tuto obranu; b) činit přípravy k obraně státu (příprava mobilisace atd.); c) zajistit ve státě »klid a pořádek«, bezpečnost života a statků obyvatelstva.

Zákon sledoval cíle úplně spoutat pracující lid, jeho organisace a jeho revoluční iniciativu. To, co z politických a demokratických práv, za které lid po celá desetiletí bojoval, ještě zůstalo po přijetí celé série fašisačnických zákonů, o nichž jsme mluvili výše, bylo tímto zákonem zrušeno, a to právě v době, kdy bylo nejvíce třeba, aby měl lid volnou ruku a mohl organisovat účinnou obranu proti fašistickým útočníkům.

Zákon sankcionoval neomezenou moc vysoké byrokracie a generality. Uvážíme-li, že vysoká byrokracie a generalita byla u nás skrz na skrz prosáklá reakcionáři a fašisty, že značná část těchto reakcionářů a fašistů patřila k zavilým nepřátelům jediného spojence Československa proti Hitlerovi, Sovětského svazu, uvážíme-li, že značná část živlů mezi nimi byla taková, že by Československo nejraději viděla ve spojení s Hitlerem, můžeme si učinit živou představu jak obrana republiky před Hitlerem měla vypadat, v jakých rukou měla spočívat. Již z těchto nejzávažnějších skutečností plyne, že zákon na obranu republiky neměl ani tak na zřeteli obranu republiky a obranu země, jako spíše obranu kapitalistického panství a ve svých konečných důsledcích podporu fašisace.

Na základě tohoto zákona byla vytvořena Nejvyšší rada obrany státu a Meziministerský sbor, který měl zkoumat předpoklady obrany státu, organisovat ji a zejména zabezpečit »klid a pořádek ve státě«. V zákoně byly

uvedeny široké definice o státní nespolehlivosti a dána široká pravomoc vládě k provádění různých protilidových opatření. O charakteru tohoto zákona svědčí již ten fakt, že pro jeho přijetí hlasovali též henleinovci.

Fašisace zákonnými opatřeními se rovněž projevovala v prodlužování různých výjimečných opatření zákonů a zostřováním sankcí zákonů, týkajících se občanských práv a svobod.

Zákonem ze dne 20. prosince 1934 č. 26 Sb. z. a n. bylo do 1. ledna 1936 prodlouženo zmocnění, dané vládě zákonem ze dne 25. října 1933 č. 201 Sb. z. a n. k zastavování činnosti a rozpouštění politických stran a stran náhradních, jakož i zmocnění úřadů k rozpouštění spolků a jiných podobných útvarů. (§ 3 odst. 3a a § 15 odst. 1). Toto zmocnění bylo zákonem č. 132/1936 Sb. z. a n. opět prodlouženo do 1. ledna 1937 a v prosinci 1936 zákonem č. 317/1936 Sb. z. a n. do 1. ledna 1938.

V roce 1937 vláda se pokusila doplnit zákon o rozpouštění politických stran. Vládní návrh umožňoval rozpouštět i jednotlivé složky politických stran zemskými úřady a ministerstvem vnitra. Toto opatření mělo vybavit byrokracií možnostmi postupně likvidovat organizace KSČ. Projednávání tohoto vládního návrhu v parlamentních výborech se protáhlo až do druhé republiky, kdy prakticky již buržoasie jej nepotřebovala a tudíž bylo odvoláno.

Zákon č. 182/1936 Sb. z. a n. prodlužoval účinnost některých ustanovení tiskových zákonů. Podle § 2 odst. 2 tiskové novely č. 126/1933 Sb. z. a n. správní orgány byly oprávněny zakazovat kolportáž (t. j. bezplatné rozdělení nebo odprodej dům od domu, na veřejných místech a ve veřejných místnostech) tiskopisů, které ohrožovaly »veřejný klid a pořádek«, zejména obsahem nepravdivým nebo pravdu skreslujícím. K zákazu kolportáže byl oprávněn zemský úřad, pokud jde o kolportáž cizozemských tiskopisů ministerstvo vnitra v dohodě s ministerstvem zahraničních věcí, ke kolportáži neperiodických tiskopisů též státní bezpečnostní úřad.

Podle § 4a cit. zák. ve znění článku 4 zákona č. 140/1934 Sb. z. a n. mohlo být stejným způsobem zakazováno rozšiřování tiskopisů charakteru výše uvedeného v místnostech a stáncích, v nichž se prodávaly tabákové výrobky, poštovní ceniny, jakož i v místech a stáncích umístěných v budovách, sloužících veřejné dopravě. Podle § 4b, odst. 1 cit. zák. ve znění článku 4 zákona č. 140/1944 Sb. z. a n. bylo ministerstvo vnitra a zemský úřad oprávněny odnímat sazební a dopravní výhody, jež se povolovaly tiskopisům při dopravě poštou atd.

Podle § 4, odst. 2 mohlo ministerstvo vnitra činit podobná opatření i proti periodickému tisku, jestliže trestní soud uznal, že »v době poměrně krátké« jeho obsahem byl spáchán nový trestný čin. Platnost těchto ustanovení byla prodloužena opět do 30. června 1938. K jejímu novému prodloužení již nedošlo, neboť druhá republika stala se otevřenou fašistickou diktaturou a používala »účinnějších« opatření.

Zákon č. 111/1937 Sb. z. a n. doplňoval volební řád do obcí. Volební řád do obcí ponechával možnost stavět kandidátku do obecního zastupitelstva všem občanům, majícím volební právo. Všechny volební skupiny, strany atd. mohly navrhnout své kandidáty, aniž jim hrozila jakákoli újma v případě, že jejich kandidáti nebyli zvoleni.

Podle nového zákona musela kandidátní skupina, která ve volbách byla poražena, nahradit obci náklady spojené s rozmnožováním kandidátek. Prakticky to znamenalo, že kdo měl peníze, mohl klidně kandidovat, kdo však neměl hmotné prostředky, nemohl hlasovat.

*

Postupná fašisace buržoasní republiky, pokud jde o zákonodárství a právní řád, měla příznivé podmínky, neboť buržoasní republika převzala v roce 1918 právní řád po rozpadnutí se Rakousko-Uhersku. Pod rouškou *demokratisace* tohoto právního řádu a zákonodárství prováděla buržoasie jeho postupnou fašisaci. Podle ústavní listiny buržoasní republiky z r. 1920 příslušela zákonodárská iniciativa vládě a členům Národního shromáždění (skupině 21 poslanců). Ve skutečnosti však parlament projednával pouze vládní návrhy. Tak na př. ve čtvrtém volebním období (1935 až 1938) bylo podáno v buržoasním parlamentu 165 vládních návrhů, kdežto iniciativních návrhů poslanců bylo 516. Avšak projednávány a schvalovány byly výhradně vládní návrhy. Poslanci buržoasních a reformistických stran neměli zájem na projednávání svých návrhů, neboť tyto návrhy byly určeny pouze pro klamání voličů a návrhy komunistických poslanců byly koaliční vládní většinou zamítány.

Dále, zákonodárnou činnost v buržoasní republice nevykonával pouze parlament, ale na základě t. zv. zmocňovacích zákonů od roku 1933 též vláda, což vyvrcholilo v roce 1938 v generálním zmocnění presidenta vydávat ústavní zákony a vlády k vydávání obyčejných zákonů. V tomto období fašisace zákonodárství dosáhla svého vrcholu:

- a) vydávání normativních aktů definitivně bylo vzato z rukou parlamentu a vláda i ostatní státní aparát zkoncentrovaly vydávání normativních aktů do svých rukou;
- b) namísto buržoasní zákonnosti nastoupila metoda teroru a zvůle;
- c) začala rychlá fašisace celého právního řádu ve všech oborech buržoasního práva.

Formulace zákonů, týkajících se občanských práv a povinností, byly kaučukové, velmi pružné, což umožňovalo značnou libovůli soudů a jiných státních orgánů při výkonu jejich úředních povinností.

Rozhodující roli při fašisaci zákonodárství buržoasní republiky sehrála *agrární strana*.

Agrární strana vyjadřovala a hájila třídní zájmy kapitalistických velko-

statkářů, finančních magnátů a monopolistických průmyslníků. Ti měli v rukou celé vedení strany.⁴⁸

Úplná kontrola velkostatkářů a finanční oligarchie nad agrární stranou znamenala zároveň kontrolu nad vládou, ve které měli agrárníci vedoucí posici.⁴⁹

V čele fašisace zákonodárství a právního řádu nestály *fašistické strany* Národní sjednocení a Národní obec fašistická v čele s Gajdou, ačkoli tyto strany patřily k nejreakčnějším a nejšovinističtějším živlům finančního kapitálu. V parlamentu ani ve vládě neměly důležitější posice, neměly ani politický vliv v zemi. V čele fašisace zákonodárství a právního řádu buržoasní republiky stála agrární strana.

Příčiny tohoto zjevu lze spatřovat v tom, že agrární strana hájila zájmy *celé velkoburžoasie*, veškerého agrárního, finančního a průmyslového kapitálu a zároveň hlavně a především hájila zájmy určitých skupin agrárníků a monopolistů.

Přímými pomocníky agrární strany při fašisaci zákonodárství a právního řádu buržoasní republiky byly reformistické strany. V buržoasní republice Československé byl podíl reformistických stran v přípravě fašistické diktatury větší než v kterékoli zemi. Složitě národnostní poměry v Československu nutily finanční oligarchii k těsnější spolupráci s reformistickými stranami, jejichž vůdcové srostli s finančním kapitálem a opírajíce se o mocenské prostředky finančního kapitálu, zabezpečovaly mu plnou podporu.

⁴⁸ Ústřední orgán agrární strany, výkonný výbor měl na počátku roku 1938 150 členů, z toho 125 velkostatkářů a velkopodnikatelů, 20 statkářů a 5 zástupců masové rolnické organizace »Domovina«.

⁴⁹ Od roku 1922 do roku 1928 obsadili agrárníci vždy křeslo ministerského předsedy a měli rozhodující posice téměř ve všech vládách buržoasní republiky.

К ВОПРОСУ О ФАШИЗАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ПРАВОПОРЯДКА ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ БУРЖУАЗНОЙ РЕСПУБЛИКИ

Михал Лакатош

Буржуазные правительства обычно проходят до установления фашистской диктатуры через подготовительные даты, в течение которых расчищается путь для установления фашистской диктатуры.

В подготовительных этапах крупную роль для прихода фашизма к власти играет фашизация законодательства, расклад буржуазной законности и правопорядка. Финансовый капитал отбрасывает буржуазно-демократическую легальность и осуществляет свою диктатуру путем террора и произвола.

Подготовительные этапы по установлению фашизма в буржуазной республике Чехословакии проходили в следующем порядке:

А. Первый этап 1920—1929 гг (период временной стабилизации капитализма).

Постепенная фашизация законодательства и правопорядка в этом периоде проявлялась:

1. В издании законов, которые или вообще ликвидировали буржуазно-демократические учреждения, или же давали легальное основание для их постепенной фашизации,
2. в усилении санкций, установленных действующими законами и в новой гибкой и неопределенной (гутаперчивой) редакции их диспозитивной части,
3. в чрезвычайных полномочиях правительства по изданию нормативных распоряжений, что давало возможность отодвинуть парламент на второй план.

Б. Второй этап фашизации законодательства и правопорядка обнимает период с 1929 г. до 1934 г. В этот период в частности:

1. Парламент был окончательно отодвинут на второе место, поскольку речь шла о нормативной регулировке тех общественных отношений, в которых была кровно заинтересована финансовая олигархия, а соответствующая компетенция переносится на правительство,
2. расширяются полномочия правительства и бюрократического аппарата по изданию юридических норм. Умалются гарантии соблюдения правопорядка и законности, поскольку речь идет о правах и свободах граждан, путем издания новых законов, но главным образом путем изменений действующих юридических норм, расширяющими правоусмотрения в пользу полномочий бюрократии.

В. Третий этап фашизации законодательства и правопорядка протекал с 1934 г. и до образования второй республики. Здесь фашизация достигла кульминационного пункта.

1. Издание нормативных актов было окончательно изъято из рук парламента и правительство и государственный аппарат сконцентрировали издание нормальных актов исключительно в своих руках;
2. буржуазная законность уступила место методам террора и произвола;
3. началась быстрая фашизация правопорядка в целом во всех отраслях буржуазного права.

Формулировки законов, касающихся прав и обязанностей граждан были гутаперчивы, очень растяжимы, что давало возможность судам и прочим органам государства действовать при выполнении своих полномочий по произволу.

Решающую роль в деле фашизации законодательства буржуазной республики сыграла партия аграриев.

ZUR FRAGE DER FASCHISIERUNG DER GESETZGEBUNG UND DER RECHTSORDNUNG DER BOURGEOISEN TSCHECHOSLOWAKISCHEN REPUBLIK

Michal Lakatoš

Vor der Machtergreifung der faschistischen Diktatur machen gewöhnlich die bourgeoisen Regierungen Vorbereitungsetappen durch, welche den Weg zur Einsetzung der faschistischen Diktatur ebnen.

In den Vorbereitungsetappen zur Machtergreifung durch den Faschismus spielt eine bedeutende Rolle die *Faschisierung der Gesetzgebung*, der Verfall der bourgeoisen Gesetzlichkeit und der *Rechtsordnung*. Das Finanzkapital verwirft die bourgeoise demokratische Legalität und verwirklicht seine Diktatur durch die Methode des Terrors und der Willkür.

Die Vorbereitungsetappen zur Einsetzung des Faschismus in der bourgeoisen Republik in der Tschechoslowakei verliefen folgenderweise:

A. Die erste Etappe vom Jahre 1920 bis zum Jahre 1929 (Periode der vorläufigen Stabilisierung des Kapitalismus). Die fortschreitende Faschisierung der Gesetzgebung und der Rechtsordnung äußerte sich in der Periode 1920 bis 1929:

1. in der Erlassung von Gesetzen, welche den Abbau der *bürgerlich-demokratischen Institutionen* überhaupt vornahmen oder die legale Unterlage für ihre fortschreitende Faschisierung lieferten;
2. in der Verschärfung der Sanktionen der alten Gesetze und in der neuen *elastischen* und unbestimmten (kautschukartigen) Formulierung ihrer gesetzlichen Dispositionen;
3. in der außerordentlichen Verordnungsvollmacht der Regierung, welche die Möglichkeit bot, das Parlament teilweise auf ein Nebengeleise abzuschieben.

B. Die zweite Etappe der Faschisierung der Gesetzgebung und der Rechtsordnung verlief in den Jahren 1929 bis 1934 und äußerte sich namentlich:

1. in der endgültigen Beiseiteschiebung des Parlaments an zweite Stelle, soweit es um die normative Regelung der gesellschaftlichen Verhältnisse ging, an denen die Finanzoligarchie ein eminentes Interesse hatte, und die Übertragung dieser Kompetenz auf die Regierung;
2. in der Erweiterung der normenbildenden Rechtsbefugnis der Regierung und des bürokratischen Apparats. Verschlechterung der Sicherungen der Rechtsordnung und der Gesetzmäßigkeit, soweit es sich um bürgerliche *Freiheiten und Rechte* handelt, sowohl durch Herausgabe neuer Gesetze, hauptsächlich aber durch Novellen zu alten normativen Akten, welche die gesetzlichen Dispositionen zugunsten der Rechtsgewalt der Bürokratie erweiterten.

C. Die dritte Etappe der Faschisierung der Gesetzgebung und der Rechtsordnung verlief in der Zeit von 1934 bis zum Entstehen der Zweiten Republik und hat ihre Höhepunkt erreicht:

1. die Herausgabe von Normativakten wurde endgültig aus den Händen des Parlaments genommen und die Regierung und der übrige Staatsapparat konzentrierten die Herausgabe von Normativakten in ihre Hände;
2. an die Stelle der bourgeoisen Gesetzmäßigkeit trat die Methode des Terrors und der Willkür;
3. begann die rasche Faschisierung der gesamten Rechtsordnung in allen Zweigen des bourgeoisen Rechtes.

Die Formulierung der Gesetze, welche die bürgerlichen Rechte und Pflichten betrafen, waren kautschukartig, sehr elastisch, was eine bedeutende Willkür der Gerichte und der anderen staatlichen Organe bei der Ausübung ihrer Amtspflichten ermöglichte.

Eine entscheidende Rolle bei der Faschisierung der Gesetzgebung der bourgeoisen Republik spielte die *Agrarpartei*.